

Л Ъ В І В С Ь К И Й

МУЗЕЙ

УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА





Л Ї В І В С Ї К И Й

МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА



ПУТІВНИК

*

ЛЬВОВСКИЙ
МУЗЕЙ
УКРАИНСКОГО
ИСКУССТВА

Путеводитель



Л Ї В І В В И Д А В Н И Ц Т В О «КАМЕНЯР» 1978

Путівник склали
наукові співробітники
Львівського музею українського мистецтва
Я. Я. НАНОВСЬКИЙ, В. П. ОТКОВИЧ, Л. О. ОШУРКЕВИЧ,
В. В. РОЖКО, Е. П. САФОНОВА,
кандидат мистецтвознавства **В. І. СВЕНЦІЦЬКА,**
Л. М. ШЕВЧУК

Упорядник **В. Є. АРОФІКІН**
Відповідальний за випуск **Г. Д. ЯКУЩЕНКО**

Художник **І. П. ПЛЕСКАНКО**
Фото **Б. А. ШЕВЧУКА** та **Р. П. САВЧУКА**
Рецензент
кандидат мистецтвознавства **Х. І. САНОЦЬКА**

Львівський музей українського мистецтва — одна з найбагатших художніх скарбниць Радянської України. Велике і різноманітне збирання мистецьких творів, серед яких чимало шедеврів світового значення, широка наукова та популяризаторська діяльність зробили його важливим осередком культурного життя країни.

Створений музей у 1905 році при активному сприянні прогресивних діячів української культури Івана Франка, Михайла Павлика, Івана Труша, Володимира Гнатюка, Станіслава Людкевича, Філарета Колесси, Василя Щурата та інших. Першим його директором був відомий вчений Іларіон Семенович Свенціцький. У перші роки існування музей обмежив свою діяльність збиранням і вивченням стародавнього мистецтва, і лише згодом, завдяки зусиллям ентузіастів, його зацікавлення розширились.

У 1913 році Національний музей (тодішня назва музею) був відкритий для публічного відвідування. Він розмістився в просторих залах придбаного будинку, де знаходиться й тепер. Відтоді музей стає відомим у Західній Україні та за її межами, встановлює тісні взаємини з іншими музеями, зокрема Києва, Москви, Петербурга. В результаті численних експедицій, а також налагодження зв'язків з науковими установами та архівами фонди музею зростають. Сюди ввійшли полотна, подаровані, зокрема, визначними діячами російської культури О. Шахматовим, О. Соболевим, В. Васнецовим, твори народного мистецтва та українських митців-професіоналів.

Соціальне і національне гноблення, яке тяжіло над трудящими західноукраїнських земель, гальмувало розвиток культури. І тільки возз'єднання цих земель в єдиній Радянській державі внесло великі зміни в соціальне, економічне та політичне життя краю, створило тут нові, сприятливі умови для культурного розвитку. Постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 8 травня 1940 року «Про організацію музеїв і бібліотек у західних областях України» музей був

оголошений власністю Радянської держави. Він широко відчинив свої двері для трудящих. Війна перервала розпочату роботу. Але в перші ж дні після звільнення Львова від німецько-фашистських загарбників вона знову була відновлена. Фонди музею значно поповнилися. Цінні твори видатних українських художників ХІХ — початку ХХ ст. були передані з музеїв Москви, Ленінграда, Києва. У 1947 році відкрився відділ українського радянського мистецтва. Тоді ж експозицію було перебудовано за історико-хронологічним принципом, що дозволило висвітлити весь шлях розвитку мистецтва України.

Усю експозицію музею складають чотири відділи: давнього мистецтва ХІ—ХVІІІ ст., мистецтва ХІХ — початку ХХ ст., радянського і народного мистецтва. У 17 залах, площа яких сягає 1425 квадратних метрів, експонується понад 1500 творів образотворчого й народного мистецтва, що представляють усі його види і жанри. У цілому ж у фондах музею, які щороку поповнюються, налічується близько 70 тисяч експонатів.

Музей має філіали — художньо-меморіальні музеї Олени Кульчицької та Олексі Новаківського. Їх експозиції, що розташовані в колишніх помешканнях митців, висвітлюють життєвий і творчий шлях видатних художників, відтворюють атмосферу, в якій народжувалися мистецькі шедеври.

Скарби українського мистецтва, зібрані в музеї, стали справжнім надбанням народу. Щороку його відвідує близько 90 тисяч чоловік. Тут влаштовуються тематичні конференції та бесіди, читаються лекції, організовуються виставки, зустрічі з діячами культури.

Музей проводить велику наукову роботу. Його співробітники підготували і видали численні монографії, альбоми, дослідження з історії дореволюційного та радянського мистецтва. Вони ж є авторами окремих розділів шеститомної «Історії українського мистецтва». У різні часи в колективі працювали відомі художники та мистецтвознавці М. Сосенко, М. Драган, І. Гургула, Я. Музика та інші.

Музей і далі зростає. Добудовуються приміщення, розширюються експозиційні та фондові площі, створюються нові філіали, збагачуються колекції. В цьому — переконливе свідчення розквіту культури західних областей Радянської України.

ДАВНЄ МИСТЕЦТВО (XI—XVIII ст.)

Експозиція відділу давнього українського мистецтва охоплює великий відтинок часу — з XI по XVIII ст. В її основі — багата колекція творів декоративного мистецтва (метал, різьба по каменю і дереву, галтування), малярства, книжкової мініатюри, графіки, скульптури. Найповніше в експозиції представлене малярство доби феодалізму, яке, творчо переосмисливши традиції давньоруського мистецтва, розвивалося в тісному взаємозв'язку з мистецтвом братнього російського та інших сусідніх народів.

У силу історичних умов колекцію відділу складають в основному твори, що походять із західних областей України. Проте вони дають уявлення про основні напрями, течії та етапи розвитку українського мистецтва цього періоду в цілому.

Експозицію відділу відкривають знайдені під час археологічних розкопок зразки ужиткового мистецтва Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Твори давнього станкового чи монументального малярства західноукраїнських земель до наших днів не збереглися. Про них можна судити лише на підставі скупих даних книжкової мініатюри, литих бронзових чи різьблених з каменю іконок, енкаліпснів, панатій. Деяке уявлення про стиль та іконографічно-композиційні особливості цих видів давнього мистецтва дають представлені в експозиції мініатюрні ікони: різьблені з каменю — «Микола» з Крилоса (XII ст.), «Спас» із Звенигорода (XIII—XIV ст.), «Борис і Гліб» з Самушина (XIII—XIV ст.); литі бронзові — «Спас на престолі» з Поморян (XI ст.), «Благовіщення» з Жукова (XIII—XIV ст.).

Дві ікони представляють мистецтво XIV ст. Від того сповненого тривогою і трагізмом часу, коли постійно повторювалися спустошливі татарські набіги і не припинялися напади польсько-литовських та угорських феодалів, до наших днів дійшло дуже мало пам'яток культури. Серед них одне з чільних місць займає ікона «Юрій Змієборець»

із Станілі. Її лаконічна, площинно potrагована, скупа на кольори композиція символічно передає боротьбу добра зі злом, правди з кривдою. Кінцем XIV ст. датується монументальна ікона «Преображення» з Бусовиська. Її архаїчна композиційна схема вражає аскетичною суворістю і драматичною напруженістю художнього образу.

Значно ширше представлене в експозиції малярство XV ст., якому притаманні бережне дотримання давніх іконографічних канонів і стилю, піднесеність художнього образу, витонченість кольорових поєднань. Видатною пам'яткою цього періоду є ікона «Архангел Гавріїл» з Дальови. Вона привертає увагу вишуканістю колористичного рішення, досконалою композицією, м'яким рисунком. До кращих творів українського середньовічного малярства належить ансамбль ікон з Ванівки: «Моління з чином», «Різдво Богородиці», «Нерукотворний образ». Висока майстерність їх виконання: сповнені графічності лінії та силуети, стрункі пропорції постатей, ніжна і багата кольорова гама — свідчить про обізнаність художника з досягненнями візантійського мистецтва доби Палеологів. У цих творах, зокрема у таких, як «Різдво Богородиці» та «Моління з чином», помітні риси, спільні з іконописним малярством Новгороду.

З творчістю невідомого автора ікон з Ванівки пов'язується також ікона «Страсті Христові» із Здвиження.

Типова для середньовіччя композиція лягла в основу ікони «Страшний суд» з Мшанця, у якій відбито тогочасні уявлення про потойбічне життя. Ікона згідно з традиційним каноном поділяється на декілька горизонтальних смуг, у яких зображені Христос-суддя, Адам і Єва, праведники, народи, які ідуть на суд, смерть убогого та багача, рай і пекло. Посередині ікони, по всій її площині, проходить зображення змія — символа гріха. Динамічності та своєрідного фольклорного забарвлення творові надають чорні силуети чортків, що метушаться біля «митарств», нанизаних у вигляді перснів на тулубі змія.

Слід зауважити, що саме в іконах «Страшний суд» все частіше і частіше з'являються мотиви побутового характеру, які згодом набувають гострого соціального звучання. Так, уже художники

XVI ст. залюбки зображають у пеклі попів і панів, сцени з музикантами і танцюючими парами та обов'язковим персонажем — корчмаркою. Цей інтерес до земного та прагнення пов'язати усталену іконографічну схему з реальною дійсністю пробуджувалися під впливом гуманістичних ідей та антифеодалних рухів.

Ікона «Богородиця з дитям» з Красова характеризує львівське малярство XV ст. Виконана в нижній кольоровій гамі за найбільш поширеною на Україні композицією «єдигітрія», вона є одним з кращих в українському середньовічному живописі втілень образу матері. До тогочасного львівського малярства належить ікона «Микола з житієм» з Радружа.

Другою половиною XV — початком XVI ст. датуються ікони «Пантократор» з Милика, «Архістратиг Михаїл з діяннями» та «Цар Давид» з Дальови, «Микола» із Здвиження, «Архангел Михаїл» з чину «Моління» з Дрогобича, «Юрій і П'ятниця» з Корчина, «Василій і Петро» з Лисятич. Вони виділяються насиченістю кольорів, чіткою графічною виразністю основи, деяким захопленням декором. В останніх двох іконах наявні готичні елементи.

Розвиток мистецтва XVI ст. проходив під впливом гуманістичних ідей та мистецької культури Ренесансу. Цьому сприяли широкі міжнародні торговельні та культурні зв'язки, пробуджене самоусвідомлене почуття людської гідності. Нове в тогочасному українському малярстві виявилось, насамперед, у значному збагаченні розповідної основи твору. Важливим компонентом живописних творів стає орнаментика, кольори значно пошваляються, роз'яснюються, причому перевага віддається холодним тонам, посилюється графічна основа твору, велика увага приділяється передачі об'ємності форм при допомозі активних білильних висвітлювань. У художників пробуджується відчуття конкретного, матеріальної вагомості тіла і його пропорційних співвідношень, зростає інтерес до відображення реального, особливо в розкритті індивідуального в типажі, в зображенні побутових деталей, пейзажу, архітектури. Багата колекція ікон XVI ст. дозволяє простежити всі ці характерні зміни.

Відкривають цей розділ експозиції ікони першої третини XVI ст. «Юрій Зміборець» із Журавина та «Старозавітна трійця». Чимало

рис цих творів єднають їх з малярськими традиціями попереднього століття.

До класичних зразків українського малярства XVI ст. належить виконана у мажорних кольорах ікона «Різдво Христове» з Трушевичів. Композиція її розгортається горизонтальними поясами на фоні скелястих гір, постаті пастухів у капелюхах вносять у неї жанровий елемент.

Значна частина колекції свідчить про наявність у ті часи на західних землях України численних іконописних осередків і знайомить з творчістю окремих майстрів. З датованих і підписаних творів, представлених в експозиції, привертає увагу ікона майстра Олексія «Успіння богородиці» (1547) із Смільника. Почерк цього художника характеризується чітким рисунком, тонким моделюванням облич, дещо вкороченими пропорціями у зображенні тіла, перевагою приглушених вохристих кольорів.

В іншому плані працював художник Дмитрій, творчість якого представлена іконою «Пантократор» (1565) з Долини.

Урочистістю зображення, майстерною викінченістю та сяючими кольорами відзначається ікона роботи невідомого художника «Поклін волхвів» (середина XVI ст.) з Бусовиська. За стильовими ознаками до кола цього майстра можна віднести ікону другої половини XVI ст. «Микола з житієм» з Нового Яру. Однак її кольори більш лагідні, наближені до гами нейтральних з перевагою білого і блакитного.

Один з кращих мистецьких творів XVI ст.— ікона «Петро і Марія» (близько 1570) з Наконечного. Вона приваблює завершеністю образу, досконалим рисунком і ніжною кольоровою гамою в поєднанні з срібним, пластично тисненим тлом. Манера рисунка, характерний вишуканий колорит дають підстави авторство цієї ікони приписати одному з провідних львівських художників другої половини XVI ст. Лаврентієві Пухалові.

З його майстерні вийшло чимало талановитих митців. У творах деяких з них помітний вплив народних малярських традицій. Такий відхід від поширених досі канонів бачимо в датованій кінцем XVI ст. іконі невідомого художника «Преображення» з Яблу-

нева. Тут замість традиційних скелястих гір зображено панораму хвилястих карпатських хребтів зі смерічками й перелісками, квітучим лугом, а ризи Христа рясно прикрашає вишивка. З колом цього ж майстра пов'язана ікона «Страсті Христові» (1593) з Великого. У ній найбільше проявилися типові для живопису XVI ст. оповідальний характер сюжету, реалістичне зображення пейзажного фону, проникнення світських елементів у апокрифічні мотиви, перевага графічності над живописними прийомами.

Чимала колекція творів живопису, декоративної різьби, старовинної скульптури, книжкової мініатюри широко ілюструє бурхливий розвиток українського мистецтва XVII—XVIII ст., обумовлений боротьбою українського народу за соціальне і національне визволення та возз'єднання України з Росією, поширенням гуманістичних та демократичних ідей.

Від іконописних сюжетів художники XVII ст. переходять до реального відтворення образів та навколишньої дійсності. Канонічні сюжети вони починають трактувати як світські жанрові сцени, канонізованим образом надають рис живої людини, з цікавістю передають її реальне оточення, предмети побуту, життєві ситуації. Художники знайомляться з анатомією людського тіла, намагаються об'ємно трактувати форму предметів, оволодівають таємницями лінійної перспективи та передачі простору, починають застосовувати олійну техніку, що набагато розширювало можливості зображувальних засобів. При цьому використовуються і традиційні прийоми, особливо декоративного характеру. Великого розвитку набуває світський живопис, зокрема портрет.

Як свідчить ряд датованих пам'яток, риси нового у мистецтві з'являються в кінці XVI ст. і набувають широкого розповсюдження вже на початку XVII ст. Доброю ілюстрацією до вищесказаного є представлені в експозиції ікони першої половини XVII ст. «Юрій Змієборець» з Волі Висоцької та «Три святителі» з Синьовидного. Якщо в першій з них тільки ледь помітні ознаки нового, то в другій — воно вже домінує. Ранню перехідну фазу від іконописного до живописного трактування образів характеризує ікона «Два апостоли» (початок XVII ст.) з Матівеїв.

Більш наближеною до світського портрета є ікона «Микола» (80-ті роки XVII ст.) з Видричів на Волині. Надання зображенням святих портретних рис, введення в композицію твору навіть конкретних постатей, історичних осіб стає характерним для малярства кінця XVII ст. Так, на іконі «Воздвиження хреста» (80-ті роки XVII ст.) із Ситихова у натовпі людей, що заповнив церкву, зображено міщан, священників, козаків, на галереї — хор чубатих запорожців та учнів-спудеїв, які співають під керівництвом диригента.

Портретний жанр набуває своєрідного поширення і в народному мистецтві — у вигляді вотивного та епітафійного портрета. Тут найчастіше поряд зі сценою «Розп'яття» поміщали окремі постаті або цілі сім'ї. Так, в іконі-портреті Степана Комарницького (1697) біля розп'яття зображено юнака в червоному жупані, а на епітафійному портреті Феді Стефаників (1668) — чотирилітню дівчинку у віночку.

На тлі великих зрушень, що відбувалися в тогочасному українському малярстві, найбільш виразно виступає постать жовківського маляра Івана Рутковича — талановитого художника кінця XVII ст. До наших днів збереглося кілька датованих і підписаних ним іконостасних комплексів. У них І. Руткович розвинув елементи світського реалістичного характеру, зокрема пейзаж, жанрові сцени, портрет, значно розширив тематичні цикли ікон.

Один з ранніх підписаних творів художника — предела «Христос і Марія-Магдалина» (1680) іконостаса з Волиці-Деревлянської. Композиція її запозичена з гравюри нідерландського гравера XVI ст., але своїм темпераментним колористичним рішенням І. Руткович надав їй нового звучання. Найбільшим мистецьким досягненням І. Рутковича є монументальний Жовківський іконостасний комплекс (1697—1699) зі Скваряви Нової. Привертають увагу дияконські врата іконостаса із зображеннями архангелів Михаїла та Гавріїла. Святі виведені тут як живі люди — з їх зовнішньою красою та внутрішнім світом почуттів, переживань. Справжню феєрію барв створює кольорова гама ікон — від гарячої червені до глибоких фіолетових, сірих і цеглястих тонів. Цікаві побутові та жанрові ситуації знаходимо в іконах «Втеча до Єгипту», «Христос у Марії та Марфи», «Дорога в Емаус».

На зламі XVII і XVIII ст. працював **Йов Кондзелевич**. Майстерність рисунка, досконале реалістичне моделювання форми, вишуканість кольорової гами, психологізм образів надають його творам глибини і сили звучання.

Раннім підписаним і датованим твором Й. Кондзелевича є Воштинський вівтар (1696) із Загоровського монастиря. На його декоративно-різьбленому обрамленні художник намалював ряд ікон: «Іоаким та Анна», «Трійця», «Хрещення», «Катерина і Варвара». Відомо, що Кондзелевич намалював іконостас для Білостоцького монастиря та ікону «Розп'яття» — для Луцького.

З 1698 по 1705 рік Й. Кондзелевич разом з групою помічників виконав монументальний іконостас для Скиту Манявського (так званий Богородчанський іконостас). Він належить до кращих пам'яток мистецтва XVII—XVIII ст. В експозиції представлена одна з підписаних і датованих ікон Богородчанського іконостаса — «Вознесіння» (1705). Майстерність художника розкрилася тут з повною силою. Не дивлячись на велику багатофігурну композицію, Й. Кондзелевичу вдалося дати розгорнену характеристику кожного персонажа, передати складну гаму людських почуттів і переживань.

Тенденції до реалізму знайшли яскраве виявлення і в тогочасному східноукраїнському малярстві. Класичним зразком цього є унікальна ікона 30-х років XVIII ст. «Зустріч Єлизавети з Марією» з Сулимівки Полтавської області. Композиція її вирішена в суто світському плані жанрової картини, з майстерним застосуванням олійної техніки, лесировок і моделювання форми кольором. Приваблює своєрідною народною інтерпретацією ікона «Різдво Марії» (1726).

Ікона «Юрій Змієборець» відкриває розділ експозиції, у якому представлені твори талановитого художника **Луки Долинського** (бл. 1745—1824). Народився він у місті Біла Церква на Київщині, початкову освіту здобув у Львові, продовжував навчання у Віденській академії мистецтв. У його творчості поряд з барочними елементами помітні елементи класицизму. Майстер портрета і монументального малярства, він оформляв інтер'єри собору Юра у Львові та Успенського собору Почаївської лаври. Майстерність Луки Долинського

і його кола на повну силу розкрилася у таких творах, як «Портрет старця», «Портрет М. Гарасевича», «Дама у чорному».

У XVIII ст. портретне малярство досягає значного розвитку. Митці все частіше звертаються до реалістичної передачі образу. Так, навіть біблійних пророків Анну і Симеона художник **Іван Барановський** зобразив за читанням книг. Ці ж особливості характеризують творчість і відомого львівського портретиста **Остапа Білявського** (бл. 1740—1803). В експозиції представлені кращі твори художника — «Портрет М. Любинецького» (1791) і «Жіночий портрет» (1793).

Яскраву сторінку в історії українського мистецтва займає творчість народних художників, які зображали своїх сучасників, відомі історичні події або просто звичайні життєві сцени. В лаконічній, але дуже виразній формі, з певною професійною майстерністю, поєднаною з наївністю образу, вони створювали надзвичайно оригінальні мистецькі твори. У XVIII ст. на сході України великої популярності набуває картина з козаком Мамаєм, який уособлював народного визволителя. Відбиття у народній творчості знайшов і гайдамацький рух (зображення ватажків повстання Івана Гонти, Хоми — осаула житомирського). У другій половині XVIII ст. спостерігається інтерес до образу простої людини, селянина. Таким зразком народної картини кінця XVIII ст. є «Відпочинок орача». Виконана в плані наївного реалізму, вона з любов'ю і теплотою відтворює образ селянина-трудівника.

В експозиції відділу широко представлено художнє оформлення рукописної та друкованої книги XIV—XVIII ст. У книжних мініатюрах знайшли продовження мистецькі традиції Київської Русі і Галицько-Волинського князівства.

Цікавою пам'яткою кінця XV ст. є «Євангеліє» з Галича, яке відзначається прекрасним каліграфічним почерком майстра та елементами народної творчості в мініатюрах. Попередником знаменитого «Пересопницького євангелія» у розумінні системи ренесансного декоративного оформлення можна вважати «Євангеліє» (1546) із Хишевичів на Львівщині. Мініатюри його насичені тонко співставленими кольорами, пишним рослинним орнаментом. Індивідуальна манера художника яскраво виступає в мініатюрах «Євангелія» (XVI ст.)

з Вовкова. Зображені тут крупним планом персонажі, сміливий почерк майстра нагадують прийоми монументального мистецтва.

Давню друковану книгу в експозиції відділу представляють львівський та московський «Апостоли», «Острозька біблія» Івана Федорова, львівські, київські та інші видання XVII—XVIII ст. Особливої уваги заслуговує книжкова гравюра — ініціали, заставки — роботи невідомого майстра Львівського (1636) та Київського (1637) євангелій, а також гравюри Іллі, Н. Зубрицького, І. Глинського, в яких євангельські сюжети тісно пов'язані зі світськими.

В одному напрямі з іконописом і книжковою мініатюрою на Україні розвивалося гаптування. В експозиції представлені зразки українського сюжетного гаптування шовком, золотом і срібною нитками. Найдавнішою пам'яткою цього мистецтва є «Плащаниця» (XV ст.) з Жиравки. Композиція її відзначається урочистою піднесеністю, високою майстерністю виконання, досконалим рисунком, витонченим колоритом. Інші зразки дають деяке уявлення про стиль і технічні прийоми гаптування на Україні протягом XVI—XVII ст.

Важливий розділ в експозиції давнього мистецтва займає скульптура. Відкриває його декоративне різьблення по каменю часів Галицько-Волинського князівства (фрагменти архітектурного декору з Крилоса) і виконана з каменю голова юнака у княжій шапці з Унева (XV ст.) — найдавніший зразок скульптурного зображення в колекції музею. Про монументальний, дещо узагальнений стиль скульптури XVI ст. дають уявлення невелика фігурка жіночої постаті у мантиї та суцільно золочена постать у царській короні.

Початок XVII ст. представляє скульптура ангела з орлом з Межиріччя. Вона має чимало спільних рис з ранньою львівською скульптурою. Другою половиною XVII ст. датується градіозна постать юнака з Жиравки. Доповнюють уявлення про тогочасну скульптуру величаві Дунаївські колони та свічник з левом із Старої Солі.

Класичним зразком скульптури XVIII ст. є «Юрій Змієборець» Пінзеля та постаті з групи «Розп'яття» із Бучача, які пов'язують з іменем видатного львівського скульптора другої половини XVIII ст. М. Філевича. Цим творам притаманні динамічна композиція, енергійне трактування форми.

Великий інтерес викликає народна скульптура, яка виділяється експресивністю образу і простотою. Цікавими з цього погляду є статуї: з дерева — «Спас-учитель» (XVII—XVIII ст.) з Дорошева і кам'яна — Миколи (XVII ст.) з Потелича.

Чимала кількість зразків декоративної різьби по дереву XVII—XVIII ст. дає змогу простежити розвиток і цієї галузі українського мистецтва. Ранній період представляють царські врата (XVII ст.) з Новоселиці. Застосована у них плоска й ажурна різьба виконана в традиціях Ренесансу. Про мистецький рівень різьблення кінця XVII ст. дає уявлення вівтарик (1696) із Загоровського монастиря на Волині. В основу композиції його ажурної золоченої різьби покладено поширений на той час декоративно-символічний мотив — виноградну лозу. Приблизно тим же часом, що й вівтарик, датується різьблений з суцільного пня свічник. XVIII ст. представляють царські врата (1716) з Могильниці і врата (середина XVIII ст.) із Станіславщини (тепер Івано-Франківська область).

Окрему сторінку в історії різьблення по дереву творить дрібна пластика. Сюди відносяться ручні плоскорізьблені хрести. Найранішим їх зразком є окутий хрест балканського походження. Серед підписаних творів заслуговують на увагу народним трактуванням сюжетних сцен хрест **Йоасафа** (1698) та ажурним різьбленням зображень хрест **Йоана Поповича** (1727).

У XVI—XVIII ст. на Україні значного розвитку набуває художня обробка металу. Одним з відомих її центрів був Львів. В експозиції в основному представлені зразки техніки карбування, у яких традиційні іконографічні зображення поєднуються з орнаментальними мотивами. До рідкісних витворів цього мистецтва належить піднос із зображенням «Тайної вечері» та ікона «Трійця» (XVII—XVIII ст.). Цікавим зразком є лампа (XVII ст.) із П'ятиницької церкви у Львові, де поєднано лиття з гравіруванням та ажурною різьбою. Техніку лиття представляють цехові знаки XVII—XVIII ст.

МИСТЕЦТВО ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Музейна колекція малярства, графіки й скульптури ХІХ — початку ХХ ст. представляє творчість майже всіх видатних митців, які працювали тоді на українських землях. Побудована за історико-хронологічним принципом, вона дає досить повне уявлення про українське мистецтво цього періоду, розкриває ті зміни, які залежно від історико-політичних та соціально-економічних умов відбувалися в процесі його розвитку.

Одночасно колекція яскраво виявляє тісний зв'язок українського мистецтва з передовою російською культурою та мистецтвом інших народів.

В силу історичних умов в експозиції відділу ширше представлені твори західноукраїнських художників. Це дає можливість докладно вивчити своєрідні риси та особливості мистецтва західних земель України, ознайомитися з художніми течіями, напрямками, зумовленими специфікою суспільного і культурного життя українського народу, що перебував під владою Австро-Угорщини, а пізніше — буржуазної Польщі.

Складні суспільно-політичні процеси ХІХ — початку ХХ ст. значно вплинули на розвиток мистецтва, на його ідейну та стилеву еволюцію. Під впливом визвольного та революційного руху, демократичних ідей в українському мистецтві першої половини ХІХ ст. посилюється боротьба за реалізм. Ця тенденція найбільше проявилася у мистецтві східних земель України. На цій території українська демократична культура формувалася у безпосередньому зв'язку з передовою російською культурою.

Уже в першій половині минулого століття в українському малярстві чітко окреслюються окремі його жанри — побутовий, історичний, пейзажний. У нову фазу розвитку вступив поширений раніше портретний жанр, який остаточно пориває з іконописними традиціями і повністю спирається на реалістичні живописні засади. Підтверджен-

ням цього є представлений в експозиції один з кращих творів талановитого російського художника-кріпака В. Тропініна — «Українець» (1820-ті роки).

Вихованець Петербурзької академії мистецтв **В. А. Тропінін** (1780—1857) відіграв визначну роль у розвитку українського реалістичного портрета першої половини XIX ст. Проживаючи довгий час на Україні, в селі Кукавці на Поділлі, художник створив чудову галерею високохудожніх портретів українських селян-кріпаків, а також ряд жанрових творів з життя кріпацького села. У своїх портретах В. Тропінін сягнув глибоких соціальних та психологічних узагальнень. З особливим відчуттям і теплотою передав він внутрішній світ молодого селянина-кріпака у згадуваному вже творі «Українець». Добиваючись глибини образу, художник малював цього селянина декілька разів. Варіанти портрета є в Третьяковській галереї і в Державному музеї українського образотворчого мистецтва УРСР.

У цьому ж розділі експонується «Автопортрет» талановитого західноукраїнського художника і графіка **Р. М. Гадзевича** (1803—1886). Це одна з кращих ранніх робіт митця. Вона привертає увагу високою майстерністю, ніжністю світлотіні, багатством тональних співвідношень.

Окрасою музейної експозиції є твори великого сина українського народу **Т. Г. Шевченка** (1814—1861) — основоположника критичного реалізму в українському образотворчому мистецтві. Його глибокоідейна і наскрізь народна художня спадщина — найвище досягнення української образотворчої культури XIX ст.

Ні в житті, ні в своїй творчості не відступив Тарас Григорович Шевченко від революційно-демократичних ідеалів і переконань. У живописних та графічних творах, як і в поезіях, він кликав поневолений народ на боротьбу проти кріпацтва і самодержавства, за соціальне й національне визволення.

Багатогранний, з яскраво окресленою індивідуальністю талант Шевченка блискуче проявився в різних жанрах: у портреті, у побутовому та історичному жанрах, у пейзажі. Художник добре володів олійною і акварельною технікою, рисунком та складним мистецтвом офорта. В експозиції представлено два офорти Шевченка — «Вірса-

вія» (1860) і «Притча про виноградаря» (1858). Перший з них виконаний з відомої картини К. Брюллова, а другий — з картини голландського художника Рембрандта, творчістю якого захоплювався Шевченко. Слід згадати, що за блискуче володіння технікою офорту, за високу майстерність графіки художник отримав звання академіка гравюри. В експозиції представлено і «Автопортрет» (1849) митця.

Творчість Шевченка-художника мала велике значення для формування художнього світогляду наступних поколінь українських і деяких російських художників. Сповнена глибокого ідейного змісту та палкої любові до рідного краю і народу, хвилююча силою художнього вислову, вона була для них цілющим джерелом ідейно-художнього збагачення творчості, яскравим прикладом втілення у життя гуманістичних ідеалів.

Революційно-демократичні традиції Т. Шевченка знайшли своє продовження у творах талановитого художника, вихованця Петербурзької академії мистецтв **К. О. Трутовського** (1826—1893). У своїх картинах він широко відображав життя і побут українського села, його звичаї і обряди, змальовував красу української природи. До кращих творів художника належить представлена в експозиції картина «Дівчина з снопами». Твір цей сповнений життєвої правди, продуманий в композиції і старанно викінчений. Зацікавлюють правдивістю зображення, майстерністю виконання і картини на теми буденного життя українського села — «Побачення під хатою» та «Ведуть п'яного».

У специфічних економічних і політичних умовах розвивалося тогочасне західноукраїнське мистецтво. У другій половині XIX ст. під впливом революційних рухів, зокрема революції 1848 року, і перетворень російської культури поживляється його розвиток — починається формування місцевої школи реалістичного малярства. Теми з життя народу, його історії та побуту, зокрема теми західноукраїнського села, які все більше зацікавлюють митців, надають їх творам більшої ідейної глибини, демократичного характеру і національної своєрідності. Зачинателями нової мистецької школи були художники К. Устиянович і Т. Копистинський, твори яких складають більшість полотен, що експонуються в першому розділі експозиції відділу.

К. М. Устиянович (1839—1903), син письменника Миколи Устияновича, здобув мистецьку освіту у Відні, в Академії образотворчих мистецтв. Він відомий не лише як художник, а також як письменник і громадський діяч. К. Устиянович одним з перших серед західноукраїнських художників налагодив безпосередній контакт з діячами культури і мистецтва Росії. Великий вплив на К. Устияновича як художника мала літературна і малярська творчість Тараса Шевченка.

Мистецька спадщина Корнила Устияновича багата і різноманітна: портрет, історичний та побутовий живопис, монументальні композиції та розписи, пейзаж, рисунок, карикатура. В експозиції вона представлена такими творами: «Т. Шевченко на засланні» (1880-ті роки), «Козацька битва» (1890), «Бойківська пара» і «Гуцул» (1891), рядом портретів. Серед них привертає увагу композиція на тему з життя великого Кобзаря — перша в західноукраїнському мистецтві. Підпорядкувавши всі композиційні елементи розкриттю головної ідеї, художник у цій картині з глибоким почуттям передає велич духа і незламну волю поета.

Другим видатним представником нової школи західноукраїнського живопису був **Т. Д. Копистинський** (1844—1916). Мистецьку освіту він здобув у Краківській школі красних мистецтв і у Віденській академії образотворчих мистецтв. Майже все творче життя Т. Копистинського пов'язане зі Львовом, де він здобув визнання як талановитий портретист («Автопортрет»).

Т. Копистинський створив цілу галерею портретів українських культурних діячів останньої чверті XIX ст. Вони відзначаються реалізмом у відображенні натури, тонким відчуттям характеру людини, глибоким розкриттям її внутрішнього світу, продуманою композицією, досконалістю рисунка й майстерністю виконання. Копистинський написав багато побутових картин, в яких показав тяжку долю і безпорадність селян-бідняків в умовах капіталізму.

Один з кращих портретів художника — «Далматинка» (1872). У ньому митець майстерно розкрив внутрішній стан жінки, передав її ніжність і красу. Модельовані грою світлотіні постать і обличчя героїні, мальовничий одяг, загальний колорит надають твору своєрідної мажорності.

Картина «З дороги» (1898), у якій змальовано сцену з давніх часів, репрезентує творчість сучасника Устияновича і Копистинського художника **Т. Р. Романчука** (1865—1911) — автора своєрідних пейзажів, портретів, жанрових картин.

Значну роль у розвитку художньої культури українського народу другої половини XIX ст. відіграли російські художники-передвижники, які боролися за реалістичне, демократичне національне мистецтво, стверджували в ньому ідейність і народність, пропагували його. В експозиції відділу представлена невелика, але цікава колекція творів передвижників та близьких до них українських і російських художників — **С. Васильківського** («Село»), **М. Мурашка** («Над Дніпром»), **П. Мартиновича** («Автопортрет», «Селянин»), **М. Кузнецова** («На заробітки»), **П. Левченка** («Вуличка в містечку», «Зима») та інших, які здобули художню освіту в Москві та Петербурзі. Відійшовши від академічних традицій у зображенні життя і природи, вивчаючи навколишню дійсність, ці талановиті митці шукали своєрідного індивідуального способу художнього вислову, близького і зрозумілого народові. Вони глибоко і правдиво, з демократичних позицій відображали у своїх творах життя та побут народу, красу рідної батьківщини, а разом з тим намагалися показати правду соціальної дійсності і порушити важливі проблеми громадського життя.

Привертає увагу живописною і композиційною довершеністю картина «Переправа через Дніпро» (1880-ті роки) майстра пейзажного та побутового жанрів **С. І. Світославського** (1857—1931). Після закінчення Московського училища живопису, скульптури та архітектури він деякий час перебував у Пскові, Петербурзі, Москві, а потім переїхав на постійне проживання у Київ. С. Світославський був членом Товариства передвижників і брав участь у його виставках.

У своїх творах Світославський змальовував злиденне життя міст і сіл царської Росії, велику увагу приділяв він зображенню української природи та життя українського села. Яскравим підтвердженням цього є вищезгадана картина — один з кращих творів художника. З тонким відчуттям краси С. Світославський зобразив на ній широку мальовничу придніпровську рівнину, над якою панує тиша і спокій погожого літнього дня, тонко передав світлові ефекти.

Талановитим майстром пейзажу був уродженець Харкова — **М. С. Ткаченко** (1860—1916). Уже на початку своєї творчості він виявив глибоке розуміння природи, якусь особливу вразливість у відтворенні своєрідності українського краєвиду. Його поетичні та емоційні пейзажі відзначаються природністю і простотою мотивів, добре зорганізованою композицією, майстерним точним рисунком і малюнком та старанним детальним опрацюванням форм. В експозиції представлена дипломна робота М. Ткаченка «Сільське кладовище» (1887), за яку він був направлений на стажування у Париж. Картина, у якій вдумливе філософське осмислення теми поєднується із щирим та правдивим відтворенням природи, привертає увагу реалізмом, композиційною та живописною довершеністю, високою майстерністю.

Мистецтво кінця XIX — початку XX ст. представлене першокласними зразками, які засвідчують активні й плідні тематичні пошуки і відкриття нових засобів художньої виразності. Цей період творить ціла плеяда видатних митців, нерідко яскравих художніх індивідуальностей, які ще міцніше зв'язали свою творчість з життям рідного народу, намагаючись водночас піднести своє мистецтво на вищий ідейний і художній рівень. Це такі майстри, як О. Мурашко, Ф. Красицький, І. Їжакевич, Г. Дядченко, Г. Світлицький, І. Макушенко, І. Труш, О. Новаківський, М. Сосенко, О. Курилас, А. Манастирський, О. Кульчицька та інші. Багато з цих художників дожили до наших днів, і творчість їх є ніби живою ланкою, що зв'язує українське мистецтво дожовтневого періоду з радянським мистецтвом.

Широко представлена в експозиції творчість талановитого художника-жанриста **Ф. С. Красицького** (1873—1944), внучатого небожа Тараса Шевченка. Вирішальний вплив на формування його художнього таланту і розуміння суспільної ролі мистецтва мали поетична та художня спадщина безсмертного Кобзаря та художня творчість І. Рєпіна.

Обдарований тонкою спостережливістю, Ф. Красицький з глибоким відчуттям зображуваної дійсності правдиво змалював побутові сцени з життя українського села, створив ряд портретів, виконав низку політичних карикатур. Найбільш популярний його твір — жан-

рове полотно «Гість з Запоріжжя» (1901). Сюжет його художникові підказали поезії Т. Шевченка і картини на козацьку тематику І. Рєпіна. Митець тонко передав психологію персонажів, погідний настрій сонячного літнього дня і ледь вловиму інтимність сільського закутка. В музейній експозиції представлені й інші твори Ф. Красицького: «У свято» (1902), «Подруги» (1900), «Біля криниці» (1900).

Кілька полотен в експозиції репрезентують творчість М. І. Івасюка (1865—1930). З його іменем пов'язані кращі досягнення малярства Буковини кінця ХІХ — початку ХХ ст.

Популярність М. Івасюку принесли картини на теми визвольної боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького. Але не менш відомий він і як автор жанрових полотен, пейзажів, портретів. Представлена в експозиції сповнена бадьорого, життєрадісного настрою картина «Мати» (1908) належить до кращих творів художника. У ній з високою майстерністю митець передав красу молодій жінки, радість материнства. Подібний настрої створює і картина «Біля криниці» (1889), мотив якої запозичений з народної пісні «Козак коня напував, дівка воду брала».

Із зворушливою теплотою зображав життя і побут українського села І. С. Іжакевич (1864—1962) — видатний майстер пензля, що працював також у галузі книжкової ілюстрації. Тонким психологізмом відзначена його картина «Мама йде!» (1907).

В експозиції глядачі мають змогу ознайомитися з чудовими за колоритом творами О. Мурашка «Мак», «Дівчина з собачкою», з роботами Г. Дядченка «Дівчина», «Дівчина з червоною стрічкою», з творами К. Костанді та Є. Буковецького.

Широке уявлення про характер і своєрідність малярства і графіки Західної України, про основні течії і напрями її мистецтва, про особливості кожного художника дають роботи західноукраїнських майстрів.

Наприкінці ХІХ ст. в західноукраїнському живописі все більше занепадають традиції академізму, і в творчості визначних митців повністю утверджуються реалізм, прагнення до глибокого відображення життя, щораз яскравіше виявляються елементи народності та демократизму. Цьому сприяло налагодження безпосередніх культур-

них і творчих зв'язків з Наддніпрянською Україною і Росією, посилення революційної свідомості народних мас. Тоді ж розгортає свою діяльність група прогресивних діячів української культури на чолі з І. Франком. Вони повели рішучу боротьбу за передову народну літературу, реалістично-демократичне мистецтво. Митців об'єднує тепер спільна мета — піднести свою творчість на вищий ідейний і художній рівень, знайти власний спосіб художнього вислову, наблизити своє мистецтво до народу.

Таким шляхом пішов **І. І. Труш (1869—1941)** — один з найвищих українських митців. Силою свого таланту і художньою діяльністю він відкрив новий період у розвитку західноукраїнського малярства — реалістично-демократичний. Прекрасний пейзажист-лірик, майстер портрета, автор побутових картин, Труш засобами художньої мови щиро і глибоко відтворив життя і побут народу, увіковічнив його видатних людей, з особливим поетичним чуттям змальовував чудову красу рідного краю. Труш здобув широку популярність і як критик-мистецтвознавець та активний громадський і культурний діяч.

Вищу художню освіту І. Труш отримав у Кракові, в Академії красних мистецтв, під керівництвом художників-педагогів Л. Вичульовського і Я. Станіславського. У цей час у Краківську академію почали проникати із заходу нові мистецькі віяння і течії, зокрема імпресіонізм, який залишив своєрідний слід в творчості Труша. Після закінчення Академії Труш весь час проживає у Львові, де розгортає свою мистецьку діяльність, бере участь в громадському житті, засновує організацію українських митців. За його ініціативою у 1905 році у Львові було відкрито першу художню виставку, де експонувалися твори художників західних і східних земель України. І. Труш разом з композитором С. Людкевичем був організатором перших на Україні мистецьких журналів. Значний вплив на формування світогляду Труша — громадянина і митця мали дружба з Іваном Франком та подорожі по Наддніпрянській Україні і Криму, під час яких він налагодив тісні взаємини з видатними представниками української літератури та мистецтва.

Талант І. Труша найбільш повно і яскраво проявився у пейзажі.

Малюючи природу, він не копіював її, він творив свої пейзажі, сповивав їх власним настроєм, втілював у них те оригінальне і особливе, чого не можна бачити у природі, а можна тільки відчувати. Тому пейзажі Труша зворушують щирим ставленням митця до природи, вражають глибиною реалізму та безпосередністю, з якою він її передає, розбуджують ті почуття і настрої, які переживав митець. Труш тонко відчуває колір, віртуозно володіє пензлем, майстерно передає гармонію легких, прозорих тонів. Підтвердженням цього є представлені в експозиції найкращі його пейзажі та етюди: «Могила Т. Г. Шевченка», «Дніпро», «Захід сонця в лісі», «Самітня сосна», «Кримський берег», «Луки і поля» та інші.

Незабутнє враження справляє шедевр І. Труша — картина «Захід сонця в лісі» (1904). Мотив її навіяли митцеві мальовничі околиці Сирця під Києвом. Майстерно, з тонким поетичним почуттям передав він настрій лісу, оповитого присмерком. Вологе передвечірнє повітря ніби приглушує гостроту форм дерев, кущів і трав, пригашує барвистість їх кольорів, і тільки ще в глибині гаю крізь густе гілля пробивається сонячне проміння і розсіюється, мов золотистий туман. У цьому світлі — все життя краєвиду, всі його чари, вся поезія і настрої. У цій картині глибокий реалізм поєднався з поетичним ліризмом, а розмах і простота композиції — з витонченістю колориту.

Чимало уваги приділив І. Труш побутовому жанру. Митця цікавив побут українського села. Особливе захоплення у нього викликала Гуцульщина. З великим мистецьким відчуттям написані експоновані в музеї картини «Гуцулка з дитиною», «Весна на Гуцульщині», «Гайліки», «Трембітарі», «Сільський господар». У цих творах відбилася любов митця не лише до природи, а й до простої людини-трудівника.

Іван Труш — чудовий майстер портрета. Він створив ряд портретів видатних людей, представників української науки, культури і мистецтва, громадських діячів. Найкращі з них — портрети Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Лисенка, а також П. Житецького, І. Нечуя-Левицького та інші. Талант дозволив митцеві глибоко відчувати і тонко передати духовне життя, найтонші нюанси характеру тієї чи іншої людини та втілити їх на полотні.

Художня діяльність Івана Труша — новий етап у розвитку українського малярства. Неабияка творча індивідуальність, висококультурний майстер, він власною малярською мовою зумів зв'язати своє мистецтво з рідною землею, рідним народом. Його велика мистецька спадщина — цінний внесок у скарбницю світового мистецтва. У 1969 році за рішенням ЮНЕСКО трудящі всього світу широко відзначили 100-річчя з дня народження видатного художника.

До ряду талановитих митців, які на початку ХХ ст. своєю творчою діяльністю справили помітний вплив на поступ українського малярства, належить **О. П. Курилас** (1870—1951). Поряд з І. Трушем та А. Манастирським він виступив як поборник реалістичних традицій українського живопису.

О. Курилас — багатогранний митець: як живописець він працював у жанрі портрета, пейзажу, побутової картини, займався графікою, книжковою ілюстрацією. У своїх жанрових картинах він особливу увагу приділяв розкриттю характеру, внутрішнього світу героя. У роки першої світової війни художник створив ряд творів, у яких відобразив страждання народу в час воєнного лихоліття і виразив свій протест проти імперіалістичної війни («Бездомні»).

Особливе місце у творчості О. Куриласа займає тема Гуцульщини. Цей край весь час хвилював його своєрідним побутом і мальовничістю народного одягу. Погідним радісним настроєм сповнена картина «На Гуцульщині» (1942), яка належить до кращих творів О. Куриласа. У ній митець зобразив гуцульське село у святковий день. Теплий колорит цієї картини характерний для зрілого періоду творчості художника. Своєю темою і настроєм вона перекликається з іншою картиною — «Гуцул і гуцулка».

О. Курилас — один з митців старшого покоління, які після вікомного історичного возз'єднання всіх українських земель в єдиній Радянській державі творчо працювали в наш час. До цього покоління належить і талановита художниця **О. Л. Кульчицька** (1877—1967), народний художник УРСР, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

З перших своїх творів О. Кульчицька твердо стала на міцний ґрунт реалізму, надала своєму мистецтву демократичного спрямуван-

ня та громадянського звучання. У формуванні її художнього світогляду визначну роль відіграли твори класиків української літератури. Тематику творів вона черпала з народного життя, в ньому і в традиціях рідного мистецтва шукала творчої наснаги.

О. Кульчицька — художник високого і багатогранного таланту. Понад чотириста картин і етюдів, кілька тисяч гравюр, виконаних у різних техніках, рисунків та книжкових ілюстрацій, велика кількість майстерних акварелей, серед яких є цикли творів на теми народного одягу і народної архітектури, ряд предметів прикладного мистецтва — ось внесок О. Кульчицької до скарбниці української художньої культури. Весь свій мистецький доробок Олена Львівна подарувала музеєві. Кілька живописних полотен експонується в основній експозиції, а більшість у філіалі — Художньо-меморіальному музеї О. Кульчицької.

В експозиції — одна з ранніх картин художниці «Діти на леваді» (1908). Тема цього твору взята з життя гуцулів. Показуючи прагнення сільських дітей до знань, митець простими малярськими засобами переконливо передала психологію дітей, а ясною теплою тонацією створила життєрадісний настрій. За стилем ця картина наближається до графічних робіт художниці.

Творчість сучасника О. Кульчицької — обдарованого і багатогранного митця — **М. Д. Сосенка** (1875—1920) представлена в експозиції «Автопортретом» (1915), який вражає своїм реалізмом і безпосередністю передачі духовного світу людини, та картиною «Продавщиця помаранчів» (1912).

До видатних митців, які активно сприяли розвиткові західноукраїнського малярства, належить талановитий живописець — народний художник УРСР **А. І. Манастирський** (1878—1969). Його творчість органічно зв'язана з життям народу, з його історією, культурою.

Мистецька спадщина А. Манастирського багата за тематикою і жанрами. Художник писав портрети, побутові картини, пейзажі, натюрморти. Його приваблювали і мальовничість селянського побуту, і типи з народу, зворушували народні пісні, перекази і легенди. Особливо він захоплювався поезією Т. Г. Шевченка і навіть створив ряд картин — своєрідних ілюстрацій до поезій великого Кобзаря.

Особливе місце в творчості Манастирського займає портрет, в якому він майстерно подав індивідуальні характеристики персонажів, розкрив їх психологію. Таким є представлений в експозиції «Портрет гуцульського різьбяр **Ф. Шкрібляка**» (1929). В ньому художник зумів тонко передати внутрішній стан народного майстра, його спокійну, врівноважену вдачу, доброту і благородство. Наповнені глибокою психологічною характеристикою і жанрові портрети — «Запорожець» (1932), «Паламар» (1932), де художник майстерно змалював цікаві у фізіономічному та психологічному відношеннях обличчя, та невеличка картина «Два приятелі» (1920), в якій митець тонко, з ледь помітним гумором передав психологію селян.

Досить різноманітна колекція картин репрезентує темпераментну творчу індивідуальність талановитого художника **О. Х. Новаківського** (1872—1935). Початкову освіту художник здобув у майстерні **Ф. Клименка** в Одесі, а завершив її в Краківській академії красних мистецтв. Тут він вчився у **Я. Матейка**, у видатних педагогів **Л. Вичулковського** і **Я. Станіславського**. Закінчивши Академію, **О. Новаківський** деякий час проживав і творив у селі Могила поблизу Кракова, а в 1913 році переїхав на постійне проживання до Львова, де крім творчої роботи розгорнув широку педагогічну діяльність і заснував художню школу, яка сприяла розвитку та пошвавленню мистецького життя міста і виховала ряд художників. Суспільно-естетичні погляди **О. Новаківського** формувалися під впливом революційно-демократичних ідей **І. Франка**, **Л. Українки**, **В. Стефаника**, **М. Коцюбинського**. Визначальним фактором у розвитку світосприймання митця стали безсмертні ідеї Великого Жовтня.

Наділений багатою уявою, **О. Новаківський** завжди прагнув до глибокого філософського осмислення зображуваної дійсності, шукав постійно нових композиційних і колористичних вирішень своїх творів та нових форм художнього вислову. Його твори глибоко змістовні, своєрідні індивідуальною манерою малювання. Багатогранний талант **О. Новаківського** проявився у різних жанрах живопису: пейзажі, портреті, тематичній картині, декоративно-монументальних композиціях, натюрмортах. Його полотна відзначаються ясністю і цілісністю композиційної побудови, звучністю декоративно трактованого

кольору, чіткістю і виразністю малюнка. Світ образів митця — мужні, сильні, героїчні постаті, рідна земля, життя народу, весь оточуючий світ. Яскравим прикладом цього є створена в 1924 році, в часи посилення політичної реакції в умовах буржуазної Польщі, картина «Революціонерка». Зображуючи людину, О. Новаківський завжди глибоко вникав у її внутрішній світ, тонко відчував і майстерно передавав її переживання. Цього досягає він з допомогою динамічного і експресивного моделювання обличчя.

Словнена поезії і оптимізму картина «Пісня» (1907—1910) — одна з найкращих композицій митця раннього періоду творчості. З глибоким розумінням психології людини передано тут внутрішній стан. Ніжна, тепла, багатотональна колористична гама посилює погідний, життєрадісний настрій цієї картини. Емоційно вирішений і «Автопортрет» (1911), у якому митець розкрив власний душевний стан.

В експозиції відділу представлено кілька творів західноукраїнської скульптури кінця XIX — початку XX ст. Розвиток її проходив досить повільно і лише на переломі XIX—XX ст., завдяки творчій діяльності видатних майстрів, дещо пошвавився.

Одним з найбільш талановитих майстрів різця цього періоду був **П. Війтович** (1862—1936), який працював у галузі монументально-декоративної скульптури. Він брав участь у декоруванні деяких громадських будівель Львова. Його скульптури «Торгівля» і «Праця» прикрашають фасад головного вокзалу. Війтович оздобив тимпан міського театру (тепер театр опери і балету) алегоричними скульптурами та виконав деякі скульптури для інтер'єра театру. Його твори відзначаються динамікою образів, легкістю і прозорістю композиції та емоційністю трактування. В подібному плані вирішена представлена в експозиції скульптура Війтовича — композиція алегоричного змісту «Муза». В ній поєднується ширий реалізм з традиціями класицистичного академізму, з великою майстерністю і тонким естетичним відчуттям форм.

У галузі портретної та жанрової скульптури плідно працював талановитий скульптор **М. І. Паращук** (1878—1963). Здобувши мистецьку освіту в Краківській школі красних мистецтв та в приватній Академії мистецтв у Парижі, він деякий час працював у майстерні

О. Родена. Жив і творив у Львові, згодом у Києві, а від 1924 року в столиці Болгарії — Софії, де і помер. Паращук виконав ряд портретів своїх сучасників, видатних діячів української культури І. Франка, В. Стефаника, М. Яцківа, С. Людкевича.

В музеї експонується погруддя письменника В. Стефаника, портрет композитора С. Людкевича і «Автопортрет». Зокрема, цікавий своїм емоційним вирішенням портрет В. Стефаника. В 1905 році Паращук разом з польським скульптором А. Попелем працював над пам'ятником А. Міцкевичу у Львові. Проживаючи в Болгарії, він виконав надгробник М. Драгоманову та створив скульптурні портрети болгарських революціонерів — Х. Ботева, Д. Благоєва, що належать до кращих праць митця. Паращук був також співавтором мавзолею Г. Димитрова в Болгарії.

РАДЯНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Відділ радянського мистецтва «наймолодший» у музеї: він відкритий у 1947 році. Проте його експозиція, яка займає майже дві третини виставочної площі, дає можливість не тільки прослідкувати процес становлення та основні етапи розвитку українського радянського мистецтва, а й зримо побачити, як у ньому утверджувалися засади соціалістичного реалізму, принципи партійності і народності.

Колекція творів, виставлених в експозиції відділу, наочно доводить, що після возз'єднання українських земель в єдиній державі творчість усіх українських художників злилася в єдине мистецьке русло і розвивається в неподільному процесі, збагачуючи художню скарбницю радянського народу.

Відкривається експозиція відділу творами скульптури і плаката періоду Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни. Перші роки існування молодого Країни Рад позначилися величезними зрушеннями в галузі художньої культури. Звільнивши народи царської Росії від соціального і національного гноблення, революція відкрила безмежні можливості для розвитку всіх національних культур у багатонаціональній Радянській державі. Вона поставила мистецтво на службу народові.

Програмним документом для молодого радянського мистецтва став декрет Раднаркому «Про знесення пам'ятників, споруджених на честь царів та їх слуг, і вироблення проектів пам'ятників Російської соціалістичної революції» від 14 квітня 1918 року, в основу якого лягли ідеї Ленінського плану монументальної пропаганди.

Ленінський план монументальної пропаганди відіграв велику роль у розвитку нового мистецтва. Він сприяв, зокрема, відродженню монументальної скульптури, стимулював пошук нових художніх процесів. За цим планом скульптурі відводилося особливе місце в справі ідеологічного виховання народу.

Уже в перші роки Радянської влади на Україні в багатьох містах і навіть селах було встановлено чимало пам'ятників. В основному це були монументи-бюсти, які відтворювали образи вождів революції, видатних діячів культури і мистецтва. Їх авторами виступали відомі скульптори Ф. П. Балавенський, Б. М. Кратко, Й. М. Чайков, І. П. Кавалерідзе та інші. На жаль, більшість цих пам'ятників до наших днів не збереглася: виготовлені з нестійкого матеріалу, вони швидко зруйнувалися.

Творчість одного із таких скульпторів-монументалістів **І. П. Кавалерідзе** (нар. 1887 р.) представлена в експозиції відділу. Тут експонується його композиція «В. І. Ленін і М. Горький на о. Капрі». Після Великої Жовтневої соціалістичної революції І. Кавалерідзе брав активну участь у здійсненні Ленінського плану монументальної пропаганди на Україні. Він є автором пам'ятників Т. Г. Шевченку та героям революції у Ромнах, Г. Сковороді в Лохвиці та інших. Починаючи з 1920-х років, художник неодноразово звертався до образу В. І. Леніна. Композиційна скульптура «В. І. Ленін і М. Горький на о. Капрі» відзначається життєвою достовірністю. Чіткий силует, виразна пластика сприяють її монументальному звучанню.

Ленінський план монументальної пропаганди викликав до життя зовсім нову галузь графічного мистецтва — політичний плакат. Він з перших днів Радянської влади став найбільш дієвим, активним жанром у справі пропаганди революційних перетворень. Плакат кликав на боротьбу з інтервентами, з внутрішньою контрреволюцією, з господарською розрухою. Актуальність тематики, ясність і гострота художніх засобів, масовість робили цей вид мистецтва найбільш доступним для народу.

Музейна добірка плаката порівняно невелика, але досить цікава. Вона характеризує, в основному, процес становлення українського плаката. Серед представлених в експозиції плакатів привертає увагу робота **Б. Силкіна** «Вступайте до Червоної кінноти!» (1920), яка досягає високого героїчного звучання. Плакат цей відзначається мажорним настроєм, чіткою динамічною композицією, глибоким художнім узагальненням. Слід зауважити, що монументальність образу і лаконізм зображувальних засобів складають характерну особливість сти-

лю Б. Силкіна. Дещо різняться своїм композиційним рішенням плакати невідомих авторів «Товаришам-українцям» (1920) та «Хай живе Жовтнева революція!» (1919).

Окремий розділ експозиції відділу складають твори мистецтва 20—30-х років. Цей період розвитку українського радянського мистецтва позначений рисами, спільними для всього радянського мистецтва: боротьбою за створення нових цінностей та бережним освоєнням класичної художньої спадщини.

20-ті роки — час виникнення та діяльності найрізноманітніших мистецьких угруповань: АРМУ (Асоціація революційного мистецтва України), АХЧУ (Асоціація художників Червоної України), ОСМУ (Об'єднання станкового мистецтва України) та інших. Серед них своєю програмою виділялася одна з найбільш значних художніх організацій — АХЧУ, до якої належали, зокрема, П. Васильєв, І. Іжакевич, К. Трохименко, С. Прохоров та інші. Ці митці проголошували своєю головною метою правдиве відображення дійсності. Художні заклики АХЧУ повторювали програму Асоціації художників революційної Росії (АХРР).

У своїй художній практиці угруповання дотримувалися подекуди різко несхожих напрямків; в цьому своєрідно відбивалася ідеологічна боротьба того часу. В такій обстановці особливо важливо було знайти підхід до кожної з художніх організацій, завдяки якому всі талановиті митці змогли б зростати, щоб врешті посісти гідне місце в радянському мистецтві. Комуністична партія проводила невтомну роботу у справі згуртування мистецьких сил та спрямування їх по єдино правильному шляху самовідданого служіння народові. Про це свідчать рішення XIII з'їзду РКП(б), історична резолюція РКП(б) «Про політику партії в галузі художньої літератури» та постанови Політбюро ЦК КП(б)У «Політика партії в справі української художньої літератури». Ці партійні документи визначили напрямок дальшого розвитку радянського мистецтва, вони сприяли ідейному зростанню художників, активізували їхню діяльність.

В експозиції радянського мистецтва 20—30-х років представлено майже всі його жанри та види. Тогочасний скульптурний портрет репрезентує робота скульптора М. Ф. Бринського (1883—1957)

«Ленін — учитель» (1924). У реалістичних творах цього митця знайшли своє вираження передові ідеали сучасності. Цікава історія створення експонованої скульптури. В середині 1920-х років М. Бринський, потайки від керівництва Празької академії образотворчих мистецтв (тут митець вчився протягом 1920—1926 рр.), взяв участь у конкурсі на кращий скульптурний образ В. І. Леніна. До кінця життя художник працював за кордоном (помер у Празі), але постійно цікавився життям рідної країни, радів її успіхам.

На початку 30-х років радянські художники все частіше звертаються до оспівування героїчних подвигів Червоної Армії на фронтах громадянської війни. Саме до таких митців належить відомий радянський художник, заслужений діяч мистецтв РРФСР, лауреат Державної премії СРСР М. С. Самокиш (1860—1944). Його полотна відзначаються динамічністю композиції, досконалим малюнком, стриманим колоритом. Про своєрідну манеру письма М. Самокиша дає уявлення представлене в експозиції полотно «Тройка» (1917).

У 20—30-х роках у радянському мистецтві чільне місце займав жанр портрета, який справедливо називають барометром художнього процесу. В експозиції його представляє «Автопортрет» (1921) живописця П. Г. Волокидіна (1877—1936). Цей художник створив цілу галерею образів своїх сучасників. Його творам притаманні глибокий психологізм, тонка живописна майстерність і природність композиційного рішення.

Культурна революція, що відбувалася на Україні в 20—30-х роках, позначилася небувалим піднесенням тут мистецтва графіки, особливо книжкової. Вже у період свого становлення українська радянська графіка, творчо використовуючи надбання демократичного мистецтва, міцно стояла на засадах реалізму. Це в повній мірі стосується творчості відомого майстра станкової графіки та книжкової ілюстрації О. Б. Сахновської (1902—1958). В експозиції представлено кілька її дереворитів із серії «Жінка в революції» (1930—1932), в яких висока технічна майстерність поєднується з умінням вирішувати значні героїко-епічні теми. Ця серія найбільш повно окреслює яскраву творчу індивідуальність митця. Серію «Жінка в революції» складають чотири композиції: «Народження. 1873—1893 рр.», «Те-

рористка. 1878—1893 рр.», «1905 рік», «Громадянська війна. 1918—1920 рр.». Енергійно виписані образи жінок логічно доповнюються майстерним зображенням історичних подій. Техніка деревориту О. Сахновської ювелірна і досконала.

Майже піввіку невтомної праці віддав розвиткові української радянської графіки один з провідних митців країни, народний художник СРСР, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка **В. І. Касіян** (1896—1976). Його яскравий та самобутній талант позначений гострим відчуттям сучасності, високою майстерністю. Напружене трудове життя Радянської країни, її героїчна історія, викриття експлуатації народу в країнах капіталу — ось провідні теми творів В. Касіяна. В експозиції показано кілька кращих живописних творів художника: «Портрет В. І. Леніна», «Автопортрет» (1926), «Безробітні». Поряд із станковою графікою митець плідно працював у галузі книжкової ілюстрації. Найчастіше він звертався до творчості Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Горького, І. Франка, Лесі Українки, В. Степаніка.

Особливе місце в колекції графіки 20—30-х років посідають графічні твори народного художника УРСР, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка **О. Л. Кульчицької** (1877—1967). Її мистецтво, яке зросло на народній основі, в умовах соціального і національного гніту, що тяжів над західноукраїнськими землями до їх возз'єднання, набувало громадянського і класового спрямування. Виразний образ протесту, що назрівав у народі, відтворила художниця в офорті «Гніт». Із встановленням Радянської влади на звільнених західноукраїнських землях талант О. Кульчицької розквітнув.

Поряд з офортами О. Кульчицької експонуються твори заслуженого діяча мистецтв УРСР **Л. І. Левицького** (1906—1973): «Боротьба робітників з поліцією», «Конференція на багнетах», «У тюрмі». Вони створені в 1932—1935 роках. Талановитий художник-громадянин вже з молодих років вважав, що мистецтво повинно бути активним учасником боротьби за свободу і щастя народу.

Серед творів 20—30-х років привертає увагу написаний у 1926 році «Автопортрет» **П. П. Обалю** (нар. 1900 р.). На цьому полотні художник вивів типовий образ інтелігента. П. Обаль не стояв осторонь

життя, він займав активну громадянську позицію, обираючи для своїх творів злободенні, гостросоціальні теми. У 1920—1930 роках мистець створив ряд графічних творів: «Безробітні» (1933), «Фабрика» (1927) та інші, у яких показав тяжке становище західноукраїнських трудящих. Творчість П. Обала 30-х років — яскраве свідчення впливів оживляючого вітру революційних перетворень, що відбувалися у Радянській країні, на суспільне життя Західної України.

Успіхи соціалістичного будівництва в 20-х роках обумовили перемену, глибоке і остаточне утвердження в радянському мистецтві методу соціалістичного реалізму. Історична постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 року стала виявом піклування Комуністичної партії про розвиток літератури і мистецтва. Вона спрямувала всі художні сили країни на розвиток мистецтва соціалістичного реалізму, на звернення нових грандіозних завдань. Творчий доробок українських митців цього часу позначений глибиною образів, тематичним та жанровим багатством.

Художники у своїх творах все частіше і частіше звертаються до узагальнення дійсності, до оспівування духовної краси та мужності народу. Яскравим підтвердженням цього є творчість одного із засновників і провідного майстра українського радянського живопису, видатного художника-педагога, заслуженого діяча мистецтв УРСР **Ф. Г. Кричевського** (1879—1947). В експозиції представлено його полотно «Дівчата в танці», що є ескізом до великої композиції «Квітуча Україна» (зберігається в Державному музеї українського образотворчого мистецтва в Києві). Але навіть ескіз дає уявлення про творчий метод художника, про його оптимістичну, радісну палітру. Широкий, вільний мазок, сміливі колористичні співставлення говорять про велике живописне обдарування митця.

У художньому процесі Радянської України 30-х років значним явищем стало оспівування трудової звитяги народу в виконанні завдань перших п'ятирічок. Одне з провідних місць в утвердженні цієї теми належить народному художникові УРСР **К. Д. Трохименку** (нар. 1885 р.). В експозиції — його картина «Початок великих робіт» (з циклу «Дніпробуд»), де подано узагальнений образ нового життя, що прийшло на дніпровські береги.

Свіже і образне сприйняття нового життя визначило і характер пейзажів заслуженого діяча мистецтв УРСР М. Г. Бурачека (1871—1942). В експозиції представлено невеликий за розміром пейзаж, де художник для створення яскравого, погідного настрою знайшов цікаві колористичні співвідношення.

Увесь хід розвитку українського радянського мистецтва привів до нового розуміння історичних тем. Не романтизація далекого минулого, не туга за ним, а глибоке пізнання історичного явища, його класової і соціальної суті, показ героїзму народу у визвольній боротьбі, життєстверджуючий характер твору — ось основні риси історичних полотен 30-х років. Саме такою є картина заслуженого діяча мистецтв УРСР В. М. Савіна (1907—1971) «Устим Кармелюк» (1937), присвячена 20-річчю Великого Жовтня. У свій час вона експонувалася на виставці «Квітуча Радянська Україна». Картина вражає своєю логічною композиційною будовою, гармонійним стриманим колоритом.

Про успіхи та досягнення мистецтва 40—50-х років, позначеного широким утвердженням методу соціалістичного реалізму, зрослою професійною майстерністю митців, жанровим і тематичним збагаченням, свідчать твори як відомих майстрів старшого покоління, так і молодших художників — перших вихованців радянських мистецьких вузів.

Цікаву сторінку в мистецтві Радянської України 40-х років становить творчість митців із західноукраїнських земель, возз'єднаних в єдиній Радянській державі. Передові художники цього краю О. Кульчицька, І. Труш, А. Манастирський, О. Курилас, Г. Смольський та інші з піднесенням зустріли золотий Вересень 1939 року. Їх тодішні почуття і думи, їх радість якнайповніше висловив у своєму схвильованому виступі на зборах художників Львова І. Труш: «...час здійснення наших бажань і мрій настав скоріше, ніж сподівалися... Нам, художникам, відкрилися великі можливості розвитку наших талантів і таке світле майбутнє, яке було незavidне наше нещасне минуле».

Одним з перших серед львівських художників зумів у яскравій реалістичній формі художньо узагальнити глибокий епічний зміст

змін, що відбулися на звільненій землі, відомий живописець, народний художник УРСР **А. І. Манастирський** (1878—1969). Його демократичне мистецтво 20—30-х років було лише прелюдією до тих творів, які художник написав у радянський час.

Серед експонованих у відділі творів А. Манастирського найбільше виділяється своєю реалістичністю полотно «Вчора і сьогодні». Скупими засобами авторові вдалося змалювати у ньому день минулий і омріяний сьогоднішній. На невеликому клаптику наділу, біля старенького плуга, стоять худі, змучені тяжкою працею селянин і його син. Вони з хвилюванням та надією дивляться на трактор, що оре широкий колгоспний лан. Під час Великої Вітчизняної війни картина «Вчора і сьогодні» (художник написав її у 1940 році) була знищена буржуазними націоналістами, а авторові довелося довгий час переховуватися. Лише у 1950 році А. Манастирський відтворив знову цю композицію, яка стала переконливим, яскравим документом епохи.

Людям землі, жінкам оновленого краю присвятила своє полотно «Жіноча рада» (1948) народний художник УРСР, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка **О. Л. Кульчицька**. Незважаючи на дещо ескізну, стриману манеру письма, вона талановито засвідчила нове у ставленні жінки до громадських справ.

Переконливо, як гімн праці, звучить твір «Лісоруби» (1947) **О. П. Куриласа** (1870—1951). Художник майстерно виписав синь могутніх гір, енергійні рухи господарів землі. Творчість цього талановитого живописця формувалася на демократичних традиціях українського, російського та західноєвропейського мистецтва. Його завжди цікавила доля простої людини, після історичного возз'єднання він прагне у своїх творах до громадянської змістовності, до ствердження радянського способу життя.

У складних історичних умовах соціального й національного гніту українського народу з боку австро-угорських загарбників формувалася закарпатська живописна школа. Твори художників цієї школи відзначаються темпераментним, соковитим колоритом, пристрасністю, глибокою ідейною переконливістю, творчим засвоєнням багатих народних традицій.

До корифеїв закарпатської школи належить **А. М. Ерделі** (1891—1955). Освіту він здобув у Будапештській академії образотворчих мистецтв. Разом з художником **Й. Бокшаєм** заснував в Ужгороді художню школу. Представлений в експозиції твір **А. Ерделі «Заручені»** (1953) позначений тонким відчуттям декоративної виразності кольору.

Оптимістична за настроєм картина «Ліс над річкою» характеризує творчість ще одного представника закарпатської школи — народного художника СРСР, члена-кореспондента АХ СРСР **Й. Й. Бокшая** (1891—1975). Митець з глибоким відчуттям передає красу навколишньої природи, створює своєрідний образ Батьківщини. Він блискуче поєднав гарячі і холодні тони в гармонійну цілісність.

Натхненно оспівують красу рідного Закарпаття художник **З. І. Шолтес** (нар. 1909 р.) та народний художник УРСР **Ф. Ф. Манайло** (нар. 1910 р.).

У роки воєнних випробувань художники не розлучались з фронтовими блокнотами. Багато з них пройшли важкими дорогами війни аж до Берліна. В експозиції представлено рисунки воєнних років художників-ветеранів **В. Любчика, С. Грузберга, І. Гуторова**.

Тема Великої Вітчизняної війни хвилювала і буде хвилювати ще не одне покоління художників. Особливо багато творів, присвячених героїці радянського народу у Великій Вітчизняній війні, було створено у перше повоєнне десятиріччя. Саме тоді й написано полотно **Д. М. Шавикіна** (1902—1965) «Дружба». У цьому творі на повну силу прозвучала тема перевіреної в боях дружби радянських воїнів. І незважаючи на драматичний сюжет (з хвиль бурхливого моря моряки виносять тяжко пораненого товариша), в картині живе оптимістичний дух — віра в перемогу. Широка манера письма, соковитий, гармонійний колорит, досконала композиційна побудова засвідчують високі мистецькі якості твору. Художник досягає монументальності живописного полотна, всі мистецькі засоби талановито спрямовує на те, щоб гідно передати велич матросів-чорноморців, безстрашних перед ворогом, відданих у почуттях побратимства. **Д. Шавикін** — художник широких обдарувань: живописець, графік, майстер театральної декорації, він завжди звертається до актуальних тем високого громадянського звучання.

Ніколи в пам'яті народній не зітреться ім'я партизанки Зої Космодем'янської. Вона навіки залишилася у наших серцях такою ж молодого, чесною, відданою Батьківщині, якою ми її бачимо в скульптурній композиції харківського скульптора **Л. О. Твердянської** (нар. 1912 р.). Статую відзначає неперервчастий силует, рівновага пластичних мас, монументальність образу. В експозиції представлено гіпсовий відлив бронзової статуї пам'ятника, встановленого в селі Петрищево під Москвою.

Тематична картина історико-революційного жанру — провідна в мистецтві 50-х років. До цього жанру належить твір народного художника УРСР **О. М. Лопухова** (нар. 1925 р.) «Арешт Тимчасового уряду». У цій своєрідній композиції митець правдиво показав загибель старого світу і народження нового. На першому плані у напівтіні — фігури переляканих міністрів Тимчасового уряду, їм протиставлені народні маси, що несуть з собою світло нового дня. Композиція картини — багатофігурна, але кожний її персонаж наділений індивідуальними рисами. Полотно написане широко, вільно, в його колориті домінує темний червоно-охристий тон.

Знаменній події — історичному возз'єднанню українських земель в єдиній Радянській державі — присвячені полотна багатьох художників. Серед них особливе місце посідає створена у 1954 році заслуженим діячем мистецтв УРСР **Л. І. Левицьким** (1906—1973) велична композиція «Дума про возз'єднання». Картина по діагоналі умовно ділиться на дві частини. Зліва, ближче до глядача, змальовано західноукраїнських селян, що з надією дивляться на той бік Збруча, на Радянську Україну, де видніють колгоспні поля і сонце, що встає на горизонті. Художник, деталізуючи окремі епізоди, правдиво відобразив мрії знедоленого люду про щастя, їх надії на визволення. Загострене чуття відповідальності перед народом, чіткість класових позицій притаманні **Л. Левицькому** на всіх етапах його творчості. Уже перші твори, з якими митець виступив на початку 30-х років, сповнені гострого соціального звучання. Творчість **Л. Левицького**, його художньо-громадська діяльність були невід'ємні від революційного руху Західної України. Він мріяв про возз'єднання і боровся за нього.

У 50-ті роки успішно розвивався портретний жанр. В експозиції відділу його представляє «Портрет дівчини» пензля народного художника УРСР, члена-кореспондента АХ СРСР **В. М. Костецького** (1905—1968). Перші його полотна присвячені шахтарям і металургам Донбасу. В 30-х роках він намалював картину «Більшовицька листівка в казематах інтервентів» та «Допит ворога», у яких відобразив героїчні роки громадянської війни. У творчому доробку В. Костецького багато плакатів, листівок, портретів бійців (більшість їх виконано у роки Великої Вітчизняної війни). В післявоєнні роки митець створив ряд тематичних картин: «Повернення», «Розвідник», «Вручення партійного квитка» та інші. Творам В. Костецького притаманні глибокий психологізм образів, драматичне напруження, багатий колорит.

Майстром скульптурного портрета по праву вважають заслуженого діяча мистецтв УРСР **І. В. Северу** (1891—1971). Художник пройшов складний життєвий шлях. Обдарована людина, чудовий педагог, він виховав велику плеяду молодих скульпторів. Освіту І. Севера здобув у Петербурзькій та Празькій академіях мистецтв. Довгий час він працював у художніх вузах Києва, Харкова, Львова. Серед великого мистецького доробку художника — багато скульптурних портретів видатних діячів культури та історії. Довгий час І. Севера працював над образом І. Я. Франка. Представлений в експозиції скульптурний портрет великого Каменяра, виконаний митцем у 1955 році, — одне з кращих пластичних зображень поета-революціонера, демократа, філософа. Високий громадянський пафос, внутрішня схвилюваність — основні риси цього твору. Його чіткий силует, гармонійне поєднання пластичних мас, глибокий психологізм образу говорять про високу професійну культуру автора.

Пошуками нових художніх засобів позначене мистецтво другої половини 50-х — початку 60-х років. На цьому етапі радянське мистецтво характеризується поглибленням процесу ідейного та тематичного збагачення, зростанням професійної майстерності художників. З'являється багато творів, у яких знаходять відображення побут і праця радянських людей, проте і надалі провідною залишається історико-революційна тема.

Експозицію цього розділу відкриває полотно «Близнята» (1958), яке належить пензлемі народного художника УРСР, лауреата Державної премії СРСР, дійсного члена АХ СРСР **Т. Н. Яблонської** (нар. 1917 р.). Талант цього видатного майстра радянського живопису розквітнув у післявоєнний період. Саме в 50-ті роки художниця створила ряд картин, в яких майстерно змалювала щасливе мирне життя радянських людей. Поетичним сприйняттям дійсності, тонким ліризмом відзначається і представлена в експозиції картина. У ній художниця зуміла оригінально передати радість материнства, створила погідну атмосферу.

Спокоєм і поезією віє від «Карпатського пейзажу» роботи львівського живописця **Р. Ю. Сельського** (нар. 1903 р.). Любов до рідного краю, глибоке осмислення народних традицій, своєрідне відчуття сьогодення — ось характерні риси творчості цього художника.

Серед портретів, представлених в експозиції, чільне місце займає полотно **М. М. Добронравова** (нар. 1904 р.) «Транспортниця». У цій картині, написаній в 1956 році, митець простими, лаконічними художніми засобами передав духовну красу жінки, показав її любов до праці, почуття відповідальності за доручену справу.

Видатним портретистом, майстром історико-революційних полотен і жанристом є народний художник СРСР, дійсний член АХ СРСР **М. М. Божій** (нар. 1911 р.). В експозиції представлено його жанрове полотно «Таню, не моргай!» (1954) і романтичну живописну легенду «Ми виросли у полум'ї» (1957). Вони досить широко характеризують діапазон творчих зацікавлень художника. Обидві картини неодноразово експонувались на виставках у Радянському Союзі і за кордоном.

Художників 50-х років не могли не хвилювати подвиги радянського народу в роки Великої Вітчизняної війни. Перенісши весь тягар війни, відчувши його на собі, вони часто звертаються до цієї теми. Майстром батального жанру справедливо називають народного художника УРСР, лауреата Державної премії СРСР **В. Г. Пузиркова** (нар. 1918 р.). Лейтмотив його творів — радянський патріотизм. «Вистояли» (1963) — так називається його картина, що знаходиться в експозиції. На цьому полотні художник зобразив бійців, які відпо-

чивають після бою. Тільки що відбито атаку, недалеко від гармати ще димлять німецькі танки. І повітря ще тремтить від нагрітого заліза, і не щезає передчуття продовження битви... Та основне в картині не відтворення атмосфери бою, а образ простих воїнів, на плечі яких ліг весь тягар війни. Художник, використовуючи прості, лаконічні художні засоби, створив узагальнений образ радянського воїна, який переміг у Великій Вітчизняній війні, воїна, який приніс мир усій Європі. Картина вражає великим філософським осмисленням теми, глибоким патріотизмом, громадянським пафосом.

У всі періоди розвитку українського радянського мистецтва постійно привертали і привертають увагу радянських митців життя і діяльність Володимира Ілліча Леніна — творця Комуністичної партії і Радянської держави. В експозиції відділу — кілька творів, які репрезентують внесок українських художників в образотворчу Ленініану. Серед них виділяється композиція заслуженого художника УРСР **В. П. Хитрикова** (нар. 1922 р.) «Бесіда з Іллічем» (1957). Митець майстерно показав у своїй картині велику людяність вождя революції, його повсякчасне піклування про людей праці. Докладно вивчивши документальний матеріал, художник вдало і правдиво передав дух епохи, знайшов яскраві індивідуальні характеристики для кожного персонажа твору.

У 50-х роках значних успіхів на Україні досягла і скульптура. Вона розширила жанровий діапазон, освоїла нові теми, зокрема історико-революційну.

Вагомий внесок у галузь станкової і монументальної скульптури зробила народний художник УРСР, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка **Г. Н. Кальченко** (1926—1975). Створені нею образи відзначаються внутрішньою динамікою, глибоким інтелектуалізмом. В експозиції представлено один із ранніх її творів «Після допиту» (1957), у якому передано незламність духу, душевну красу радянських дівчат-патріоток.

Серед творів, що експонуються у відділі, привертають увагу роботи народного художника УРСР **Я. І. Чайки** (нар. 1918 р.). Особливо вражає виконаний у граніті портрет відомого публіциста, письменника, громадського діяча **Юрія Мельничука**.

Окремий, і чи не найбільший, розділ експозиції відділу складають художні твори останніх двох десятиліть. Мистецтво цього періоду відзначається високою ідейною зрілістю, тематичним багатством, ростом живописної культури, глибоким філософським осмисленням дійсності. Здебільшого виставлено твори львівських митців, яким, як і всім радянським художникам, притаманні пошук, незаспокоєність досягнутим, бажання максимально використати широкі можливості кожного виду образотворчого мистецтва.

Відкривається цей розділ полотном одеського живописця **Г. І. Бельцова** (нар. 1920 р.) «Священна земля» (1967). Воно вперше експонувалося на ювілейній виставці, присвяченій 50-річчю Великого Жовтня, в Києві. Лейтмотив цього твору — «Ніхто не забутий, ніщо не забуте». Увагу глядачів привертають велична постать матері, мужнє обличчя чоловіка і зосереджене — дівчини, що зупинилися біля могили. Вони виписані як солдати, що встали на місце того, хто загинув. Художником добре продумані логічні акценти в образному ладі картини, зрівноважені колористичні площини першого і другого планів, тут немає зайвих деталей.

Кожен художник вважає справою життя внести свою лепту в розробку Ленінської теми. Довгий час працює над цією темою львівський художник **І. Ф. Гуторов** (нар. 1911 р.). В експозиції знаходиться його твір «Спілка боротьби і дружби» (1969), в якому розповідається про одну із сторінок революційної боротьби й формування більшовицької партії, підкреслюється, що народ і Ленін — єдині. Цей твір, відзначений на багатьох виставках, став значним вкладом в українську Ленініану.

В останнє десятиріччя відкрилися нові грані самобутнього таланту одного з найстаріших художників Львова, відомого пейзажиста, знавця народного мистецтва, учня О. Х. Новаківського **Г. С. Смольського** (нар. 1893 р.). Картина «Наречена», яка експонується у відділі, свідчить, що для художника народне мистецтво є невичерпним джерелом натхнення.

Натюрморт «Кали» (1967) представляє творчість відомого живописця і графіка, натхненного майстра пейзажу і натюрморту **О. Я. Шатківського** (нар. 1908 р.). Полотно відзначається особли-

вою музикальністю, дзвінкістю палітри, витонченим смаком і високою професійною культурою.

Серед багатьох львівських живописців особливе місце займає талановитий художник **Д. Д. Довбошинський** (нар. 1924 р.), учень **Й. Бокшая** і **Р. Сельського**. Працює він, в основному, у галузі станкового та монументально-декоративного мистецтва. Улюбленим його жанром є портрет. В експозиції представлено «Портрет Степана Тудора» (1967) його роботи. Уважно вивчивши творчість письменника-антифашиста, спогади сучасників про нього, історію прогресивної думки того часу, митець створив глибоко психологічний образ. Його напруженому і драматичному емоційному ладові відповідає і внутрішній ритм образу. Експресивні у манері виконання, портрети **Д. Довбошинського** характеризують творчі пошуки львівських художників-портретистів.

У 1972 році львівський художник **Ю. В. Щербатенко** (нар. 1915 р.) створив твір-епопею «Родина», що складається із семи частин. У ньому він висвітлив великий період історії нашої Батьківщини: від перших залпів «Аврори» і до наших днів. В основу картини лягли особисті враження художника, знайомі образи з радянської літератури та музики. Композиційна будова твору чітко окреслена, його насичений колорит відзначається природністю. Єдине гармонійне ціле становлять спалахи червоного, розмірений ритм теплої охри і рівновага площин. В символічності і матеріальності кольору, в монументальному окресленні образів виявилось високе відчуття митцем сучасності. Цей твір засвідчує вміння автора узагальнювати, масштабно мислити.

Багато львівських художників залюбки працюють у жанрі пейзажу і натюрморту. Серед творів цих художників високою живописною культурою виділяються полотна заслуженого діяча мистецтв **УРСР В. А. Манастирського** (нар. 1915 р.). Експонований у відділі його «Гуцульський натюрморт» відзначається м'якими тонами, він нагадує народний гуцульський килим.

Своєрідною манерою письма захоплюють пейзажі київського художника **М. П. Глуценка** (1901—1977), народного художника **СРСР**, лауреата Державної премії ім. **Т. Г. Шевченка**. В своїх пей-

зажах він оспівує красу рідної землі. Представлена в експозиції картина «Повінь» (1970) натхненно і поетично передає пору оновлення — весну. Написана рукою вмілого майстра, вона відзначається продуманістю композиції, своєрідним колористичним рішенням.

Серед жанрових картин, створених львівськими художниками на початку 70-х років, виділяються роботи **Л. М. Медвідя** (нар. 1941 р.), зокрема полотно «Межі зорано» (1972). Картина ця входить у серію «Перші колгоспи на Львівщині», у якій художник правдиво і переконливо змалював одну із сторінок в історії західних областей України — період колективізації. У своїх творах Л. Медвідь продовжує загальну для сучасних художників тенденцію предметного і глибокого філософського осмислення дійсності.

У 60—70-х роках ряд львівських художників звертається до створення сюжетно-тематичних картин, у яких вони відображають типові явища сьогодення та історичне минуле. Саме такими є представлені в експозиції твори **П. Н. Грегорійчука** (нар. 1914 р.), **В. Й. Патики** (нар. 1929 р.), **С. М. Серветника** (нар. 1928 р.), **М. Д. Андрущенка** (нар. 1935 р.) та інших.

В експозиції останніх десятиріч помітне місце займають скульптурні твори львівських авторів. Творчо засвоївши багаті традиції цього виду мистецтва, вони плідно працюють як у станковій, так і в монументальній пластиці. Далеко за межами республіки відомі їх монументальні твори: пам'ятник **І. Франку** (скульптори **В. Борисенко**, **Е. Мисько**, **Д. Кривач**, **Я. Чайка**, **В. Одрехівський**), Монумент бойової Слави Радянських Збройних Сил (скульптори **Е. Мисько**, **Д. Кривач**, **Я. Мотика**, **О. Пирожков**), пам'ятник **Я. Галану** (скульптори **О. Пилев**, **В. Усов**, **А. Охріменко**), що встановлені у Львові.

Привертає увагу відвідувачів відома композиція «Висока нагорода» (1961) заслуженого діяча мистецтв УРСР, лауреата Державної премії УРСР ім. **Т. Г. Шевченка** **Д. П. Кривача** (нар. 1926 р.). Цей глибоко хвилюючий твір виділяється старанно промодельованим обличчям героїні — молодій трудівниці, урочистою і натхненною поставою її фігури. Художник створив узагальнений образ сучасниці, передавши розмаїтість її почуттів.

Живе, тонке розуміння своєрідності характеру портретованих, до-

сконале володіння пластичною образною мовою властиві творчості заслуженого діяча мистецтв УРСР, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка **Е. П. Миська** (нар. 1929 р.). Він по праву вважається майстром психологічного портрета. Яскравим свідченням цього є скульптурний портрет О. Новаківського (1960), який створено під впливом художніх творів цього видатного митця, спогадів його сучасників.

У розділі, присвяченому скульптурі, виставлена цікава робота **Л. Б. Грома** (1914—1975) — скульптура «А нас не вчили» (1960). У ній митець лаконічними художніми засобами показує риси нового на західноукраїнських землях після Возз'єднання. Знайдений логічний ритм пластичних мас і чіткий силует створюють окреслену композиційну схему твору.

У галузі станкової та монументальної скульптури працює **І. В. Якунін** (нар. 1915 р.). Багато сил і зусиль віддав він створенню скульптурного образу легендарного розвідника Миколи Кузнецова. Виставлений в експозиції скульптурний портрет зображає Кузнецова як мужню і самовіддану людину. Цей твір — один з найкращих портретів героя.

Образ В. І. Леніна знайшов своє відображення у творчості багатьох українських скульпторів. Кожний митець вважає працю над образом вождя революції не тільки відповідальною, а й почесною справою. В колекції музею є мармурова скульптура «Ленін — вождь» (1957), вирізьблена скульптором **М. К. Вронським** (нар. 1910 р.), народним художником УРСР, лауреатом Державної премії СРСР. Митець трактує В. І. Леніна як людину великої творчої праці, філософа, стратега. М'яким реалістичним моделюванням форми художник надає творові монументального звучання.

Особливе місце в експозиції останніх років займають твори українських радянських графіків. Бурхливий розвиток графічного мистецтва в післявоєнні десятиріччя обумовлений усіма попередніми досягненнями радянського образотворчого мистецтва. Сучасна графіка характеризується неухильним зростанням ідейного і професійного рівня, тематичним багатством та технічною різноманітністю. Її головною темою стала радянська дійсність, наповнена знаменними подіями.

Відкривають графічну колекцію твори заслуженого художника УРСР **С. М. Гебус-Баранецької** (нар. 1905 р.). Художниця працює переважно в галузі станкової графіки та гравюри малих форм. Її приваблюють сцени з побуту західноукраїнського села, колгоспне життя, архітектурні мотиви, образи народних героїв. Багатьом гравюрам художниці притаманна декоративність, що свідчить про органічний зв'язок її творчості з народним мистецтвом. Лаконічними засобами торцової гравюри на дереві С. Гебус-Баранецька у своїх роботах досягла великих образних узагальнень.

Активно працює в галузі станкової книжкової графіки заслужений діяч мистецтв УРСР **О. Г. Данченко** (нар. 1926 р.). В експозиції представлено серію його офортиів «Корюківка. 1 березня 1943 року» (1971), присвячених Великій Вітчизняній війні. Визначним явищем в українській книжковій графіці початку 1960-х років стали ілюстрації **С. Т. Адамовича** (нар. 1922 р.) до повісті О. Кобилянської «Земля». Глибоко відчувши літературну основу, митець створив завершений книжковий ансамбль, всі графічні елементи якого органічно доповнюють текст, набуваючи єдиного з ним емоційного звучання, розкривають своєрідність його художньо-образного ладу. Герої твору О. Кобилянської в ілюстраціях С. Адамовича постають у всій природній красі, величі благородних почуттів та бурхливих пристрастей. Драматичне напруження повісті художник підсилює співставленням контрастних кольорових мас, ритмічною гостротою пластичних мотивів в ілюстраціях.

Пошуки нових зображувальних засобів передачі дійсності, прагнення до синтезу, характерні для розвитку сучасного радянського мистецтва, яскраво проявилися у творчості заслуженого діяча мистецтв УРСР **Г. В. Якутовича** (нар. 1930 р.). Створені ним ілюстрації до повісті М. Коцюбинського «Фата Моргана» з їх експресивною мовою контрастних чорно-білих співвідношень розкривають не тільки глибину соціально-психологічних характеристик героїв, а й передають стиль літературного твору, драматичного за своєю суттю.

В останнє десятиріччя у галузі книжкової графіки плідно працює графік **В. О. Лучко** (нар. 1926 р.). Його ілюстрації до «Маніфесту Комуністичної партії» та ілюстрації до памфлетів Я. Галана «Ті, що

вийшли з п'їтьми» відзначаються своєрїдним рисунком, гостротою і глибиною образних характеристик. Правдивий і довершений портрет полум'яного публіциста Я. Галана створив майстерний рисувальник С. Б. Грузберг (нар. 1918 р.).

Проходячи залами відділу радянського мистецтва, відвідувачі побачать і твори художників Д. Безуглого, П. Білана, С. Беседїна, С. Караффи-Корбут, Т. Бриж, А. Кашшай, С. Коропчака, Л. Малика, П. Носка, Л. Чичкана, М. Сельської, Р. Сильвестрова, В. Сїпера, П. Сингаївського, скульпторів Л. Біганича, Є. Дзіндри, Й. Садовського, Д. Сови, графіків Є. Безніска, В. Куткіна, О. Фїшенка, М. Дерегуса, Я. Музики та інших.

Твори українських радянських митців — яскраве свідчення розквіту радянського мистецтва, яке розвивається завдяки повсякденному піклуванню Комуїстичної партії Радянського Союзу. «Полїтика партії в питаннях літератури і мистецтва виходить з ленїнського принципу партійності і народності. Партія стоїть за різноманїтність і багатство форм і стилів, які виробляються на основі соціалїстичного реалїзму. Вона високо цїнує талант художника, ідейно-комуїстичну спрямованість його творчості, непримиренність до всього, що заважає нашому просуванню вперед...» * Цї партійні настанови стали програмними для творчості усіх радянських художників, вони стимулюють розвиток усього радянського мистецтва. Рїшення XXV з'їзду КПРС, постанова ЦК партії про роботу з творчою молоддю, увага Генерального секретаря ЦК КПРС тов. Л. І. Брежнєва до художнього процесу і художньої інтелїгенції допомагають митцям творити в ім'я Батьківщини.

* Програма Комуїстичної партії Радянського Союзу. К., Полїтвидав України, 1975, с. 19.

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО

Серед унікальних колекцій музею особливе місце займає зібрання творів народного мистецтва. Експозицію відділу, яка розміщена у трьох залах, складають рідкісні зразки народного мистецтва дорадянського періоду та численні вироби народних майстрів Радянської України. Тут широко представлені художня кераміка, різьба по дереву, ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка металу, скло, настінний та писанковий розпис тощо. Весь цей матеріал не тільки демонструє багатогранність художньої творчості народу, розкриває її суть, а й дає можливість відтворити історичну картину розвитку народного мистецтва. Він показує, як кращі творчі традиції минулого знайшли своє втілення і продовження у творах радянських майстрів.

Відкривають експозицію відділу зразки найдавнішого народного мистецтва. Саме до них належить виставлений тут глиняний посуд, який знайдено під час археологічних розкопок на території західних областей України. Він свідчить про те, що вироби з глини були поширені на цих землях ще в епоху неоліту (VI—III тисячоліття до н. е.).

Велика колекція керамічних виробів представляє майже всі основні центри гончарного виробництва, що існували на Україні протягом XVIII—XX ст. Тут і розписані глечики, горщики та миски з Київщини, і вироби тиквовидної форми з Галичини та Поділля, і яскраво розмальовані іграшки з Бойківщини й Волині. Серед них виділяються оригінальністю витвори народних умільців Прикарпаття і Підкарпаття.

Здавна гончарство було поширене на території теперішньої Львівщини. Зокрема, ряд експонатів характеризує такі відомі тут центри цього виробництва, як село Стара Сіль (тепер Старосамбірського району), де виготовляли покриті темно-зеленою поливою іграшки, що зображали тварин, та село Потелич (Нестеровський район), яке

славалося керамічними свічниками. Виділяються своєрідністю форми й розпису глечики визначного майстра-гончара **В. Шостопальця** (1816—1879) з міста Сокаля.

Привертають увагу своєю мальовничістю вироби гуцульських майстрів. Найвизначнішим осередком художньої кераміки Підкарпаття був Косів із суміжним селом Пистенем. Представлені в експозиції кахлі роботи видатних косівських керамістів **П. Баранюка** (1816—1880) та **О. П. Бахметюка** (1820—1882) дають уявлення про високий мистецький рівень народних умільців краю. Їх твори й сьогодні дивують сміливістю малюнка, соковитістю колориту, своєрідністю форми. З особливою симпатією й теплотою народні майстри зображали сцени з життя народу, дотепно висміювали представників пануючих класів.

Художні традиції **П. Баранюка** та **О. Бахметюка**, які поклали початок так званій косівській школі керамічного розпису, знайшли своє продовження у творах талановитого кераміста **П. Г. Кошака** (1864—1940). В експозиції — одна з кращих робіт митця — декоративна таріль.

Окремий розділ в експозиції відділу складають твори народних різьбярів. Віддавна на Україні різьба по дереву широко використовувалася в архітектурі. Передаючи з покоління в покоління художні навички, народні майстри, імена яких здебільшого залишилися для нас невідомими, зберігали й збагачували національні традиції самотньої дерев'яної пластики. Їх вироби, що витримали випробування часом, і сьогодні вражають глядача гармонією і благородством.

Одним із значних центрів народної різьби по дереву є Гуцульщина. Площинно-геометричною різьбою тут здавна прикрашали різні дерев'яні вироби, які відзначалися простими, але красивими формами. В експозиції представлено витвори відомих різьбярів **Шкрібляків** з села Яворів Косівського району Івано-Франківської області: **Юрія Івановича** (1822—1884) та його синів — **Василя** (1856—1928), **Миколи** (1858—1920) і **Федора** (1859—1942). Для оздоблення народні майстри застосовували традиційний народний орнамент, який органічно пов'язували з формами предметів. Деяке поживавлення в орнамент вносить подекуди незначна кількість інкрустації з мідного

дроту, цвяхів з головками, баранячого рогу. Художні вироби Шкрібляків експонувалися на багатьох виставках і здобули загальне визнання.

Різьба по дереву широко використовувалася і в предметах побутового призначення, зокрема у меблях. Характерним зразком різьбленого хатнього обладнання є скрині роботи народного майстра **М. Ю. Рибчука** (1876—1946) з Івано-Франківщини. Поряд із площинною різьбою народні майстри часто застосовували і такі способи декоративного оформлення, як випалювання та розписування фарбами. Найбільшого поширення вони набули на Поділлі й Гуцульщині. В експозиції представлено стілець із села Отиня Івано-Франківської області, різьблена спинка якого розписана яскравими фарбами. Цікаве поєднання різьби з розписом маємо і в датованому кінцем XVIII ст. многосвітличі роботи невідомого різьбяр з Підкарпаття.

У цій місцевості широко розвинута й кругла різьба. Її застосовували в основному для виготовлення предметів культового призначення, рідше світського. До останніх належить виконана на початку 20-х років XX ст. серія робіт відомого різьбяр **Й. Митиця** (нар. 1910 р.) з села Висоцько Вижне (тепер Верхнє Висоцьке Турківського району на Львівщині) «Бойківські типи». Для підсилення образності та емоційного впливу народний майстер вдало поєднав круглу різьбу із фарбовим розписом.

Характерними рисами виділяється скульптурна різьба народних майстрів Поділля. Її представляють в експозиції сюжетні композиції **Д. Г. Білинського** (1874—1941) з села Колиндяни Чортківського району на Тернопільщині — «Жебраки», «Дідусь читає» та один з його перших творів — дерев'яний бюст Т. Г. Шевченка. Ці скульптури зворушують широку розповіддю про долі людей, вражають свіжістю задуму, соковитою пластикою форм, оригінальністю композиційного рішення.

Протягом багатьох століть Україна славилась і таким ремеслом, як художня обробка кістки. Про високий рівень цього виду народного мистецтва свідчить невелика колекція порохівниць з рогу (XVII—XIX ст.) роботи київських, волинських та гуцульських умільців.

Особливий розділ в експозиції відділу складають твори художнього метальерства. Художня обробка металу здавна відома на Україні. Народні майстри-мосяжники з покоління в покоління створювали різноманітні металеві вироби — зброю, прикраси для одягу, речі хатнього вжитку тощо. Вони широко використовували матеріали, що легко піддаються холодній обробці, зокрема мідь, латунь, олово, а згодом бакунт (сплав міді зі сріблом). У відділі експонуються художні металеві вироби XVII — початку XIX ст.: рушниці, пістолі, порохівниці, топірці, келефи та інші, в яких метал вдало поєднаний з деревом, шкірою, рогом. Ці витвори невідомих умільців приваблюють витонченістю своїх форм, майстерністю обробки.

Окрему й змістовну сторінку в історії художніх промислів України становить художнє ткацтво. В експозиції його представляє колекція килимів, декоративно-ужиткових тканин та вишивка.

У цій колекції значне місце займають килими. Вони дають досить повне уявлення про розвиток килимарства на Україні протягом XVIII—XIX ст. Серед них виділяється килим XVIII ст. з характерним рослинним орнаментом. Тут же експонуються килим із Поділля, в центрі якого зображено стилізоване дерево, і гуцульські килими XIX ст. з характерним геометричним орнаментом.

Поряд з килимами експонуються зразки декоративно-ужиткових тканин майже всіх областей республіки. Серед них почесне місце займає велика колекція одягу й тканин, оздоблених художньою вишивкою.

Мистецтво вишивання здавна відоме на Україні. В експозиції, зокрема, представлено кілька зразків вишивки ще часів Київської Русі. Початком XVIII ст. датуються гаптовані шовком, срібними та золотими нитками вишивки з Київщини та Полтавщини.

Найбільшого розповсюдження вишивання набуло як один із способів оздоблення одягу. Підтвердженням цьому є виставлені в експозиції предмети жіночого вбрання. Вражають урочистістю вишиті гладдю і прикрашені вирізуванням полтавські сорочки, що так добре пасують до святкових плахт. Не менш дивують сорочки з Тернопільщини. Їх рукави — від рамен до зап'ястя — густо покриває вишивка, виконана так званим поверховим шиттям. Рясністю узорів,

високою технічною досконалістю роботи відзначаються буковинські вишивки.

Волинські вишивки характеризуються ритмічними смугами геометричних узорів. Вони мають чіткий графічний характер. Монотонність червоного кольору на сірувато-білому лляному полотні творить їх стильову особливість. Техніка волинських вишивок наслідує ткания.

Геометричний орнамент переважає і у вишивках Івано-Франківської області. Правда, колорит тут будується на співставленні червоного та чорного кольорів.

Своєрідний характер декорування властивий вишивкам Львівщини. Композиція їх, завдяки вільному розміщенню узору, легка й прозора; орнамент складається з рослинних мотивів. Це добре прослідковується у вишивці, що прикрашає жіночу сорочку з села Бишова на Сокальщині. Вишита чорними нитками, вона вражає ажурністю оздоблення.

Ясними веселими кольорами переливається одяг населення західних районів Карпат. Компонування його прикрас цілком узгоджене з формою, орнамент прикрашає передні поля (часто доходить аж до середини спинки одягу) чи тягнеться вздовж країв.

Творами кінця XIX — початку XX ст. представлений писанковий розпис — своєрідний мініатюрний народний живопис. Цей вид мистецтва відомий ще з дохристиянських часів, коли писанка у слов'ян-язичників була символом сонця, символом оновлення природи. Назва її походить від слова «писати», тобто прикрашувати орнаментом. Яйце розписують восковою технікою. Контури орнаменту наносять на поверхню розтопленим бджолиним воском за допомогою «писальця» — тоненької бляшаної лійочки. Після цього яйце опускають у фарбу, далі нагрівають і знімають віск.

У відділі експонуються писанки різних етнографічних районів України: Волині, Поділля, Бойківщини, Лемківщини, Покуття, Гуцульщини та інших. Цікаві своїм оригінальним орнаментом, подібним до орнаменту вишивок, писанки Сокальщини, дивують своєрідним композиційним розміщенням рослинного орнаменту бойківські писанки. Чітким дрібночленистим орнаментом та багатством мотивів —



1. Невідомий художник. Юрій Змієборець із Станілі. XIV ст.

1. Неизвестный художник. Юрий Змеборец из Станили. XIV в.



2. Невідомий художник. Богородиця з дитям з Красова. XV ст.
2. Неизвестный художник. Богородица с младенцем из Красова. XV в.



3. Невідомий художник. Петро і Марія з Наконечного. Близько 1570
3. Неизвестный художник. Петр и Мария из Наконечного. Около 1570



4. Невідомий художник. Преображення в Яблунева. Кінець XVI ст.
4. Неизвестный художник. Преображение из Яблонова. Конец XVI в.



5. Іван Руткович. Христос і самаритянка.
(З «Жовківського іконостаса»). 1697—1699

5. Іван Руткович. Христос и самаритянка.
(Из «Жолковского иконостаса»). 1697—1699



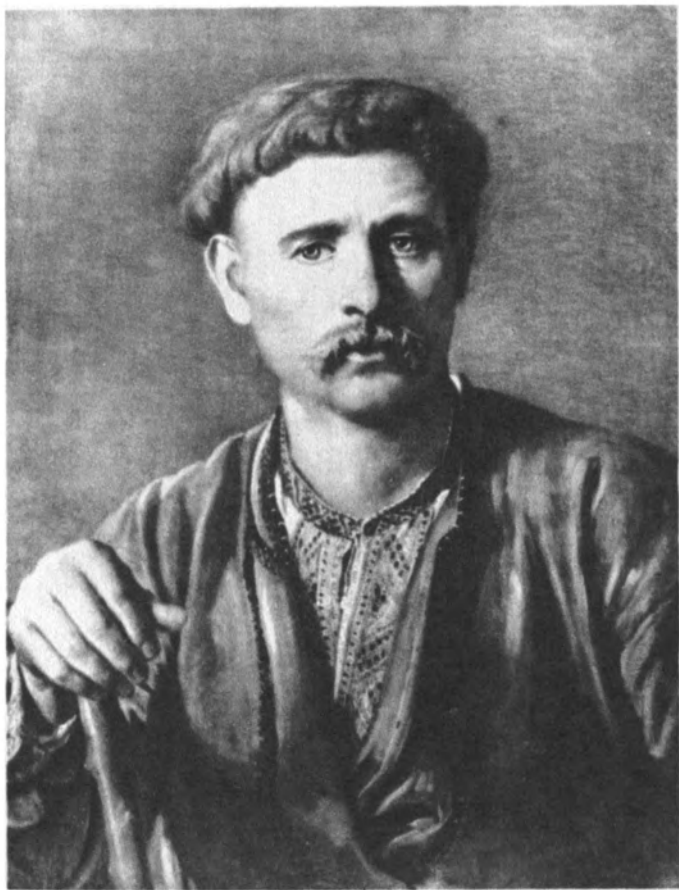
6. Йов Кондзелевич. Вознесіння. (З «Богородчанського іконостаса»). 1705

6. Иов Кондзелевич. Вознесение. (Из «Богородчанского иконостаса»). 1705



7. Иван Барановский. Пророчица Анна. XVIII ст.

7. Иван Барановский. Пророчица Анна. XVIII в.



8. В. А. Тропінін. Українець. 1820-ті роки

8. В. А. Тропинин. Украинец. 1820-е годы



9. Т. Г. Шевченко. Автопортрет. 1849

9. Т. Г. Шевченко. Автопортрет. 1849



10. К. О. Трутовський. Дівчина з снопами

10. К. А. Трутовский. Девушка со снопами



*11. С. І. Світославський. Переправа через Дніпро.
1880-ті роки*

*11. С. И. Светославский. Переправа через Днепр.
1880-е годы*



12. К. М. Устиянович. Т. Шевченко на засланні. 1880-ті роки

12. К. Н. Устиянович. Т. Шевченко в ссылке. 1880-е годы



13. Т. Д. Копистинський. Далматинка. 1872

13. Т. Д. Копыстинский. Далматинка. 1872



14. Т. Р. Романчук. З дороги. 1898

14. Т. Р. Романчук. С дороги. 1898



15. М. И. Ивасюк. Мати. 1908
15. Н. И. Ивасюк. Мать. 1908



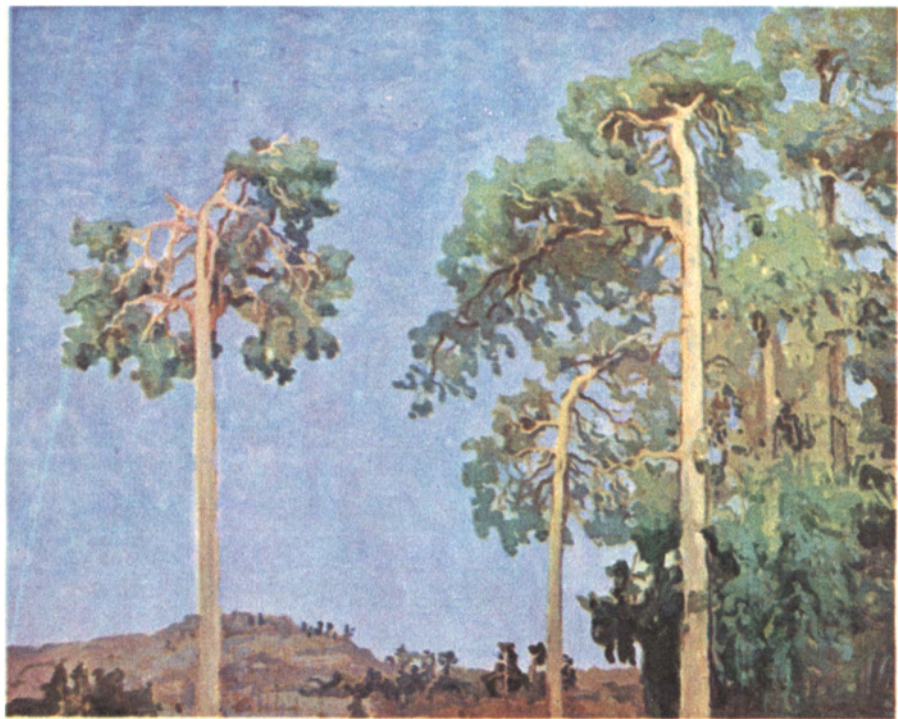
16. М. С. Ткаченко. Сільське кладовище. 1887

16. М. С. Ткаченко. Сельское кладбище. 1887



17. Ф. С. Красицький. Гість з Запоріжжя. 1901

17. Ф. С. Красицкий. Гость из Запорожья. 1901



18. І. І. Труш. Сосни. 1930-ті роки

18. И. И. Труш. Сосны. 1930-е годы



19. *И. И. Труш. Гуцулка з дитиною*
19. *И. И. Труш. Гуцулка с ребенком*



20. І. І. Труш. Портрет І. Франка. 1940
20. Н. Н. Труш. Портрет Н. Франко. 1940



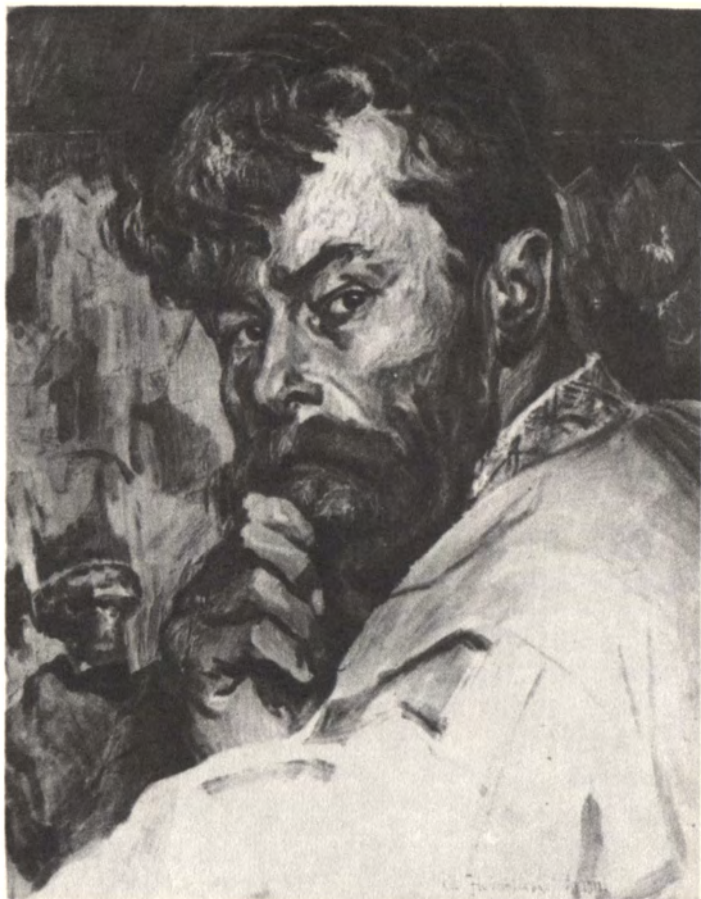
21. М. І. Паращук. Погруддя В. Стефаника. 1906

21. М. И. Паращук. Бюст В. Стефаника. 1906



22. О. Х. Новаківський. Натюрморт. 1916

22. О. Х. Новаковский. Натюрморт. 1916



23. О. Х. Новаківський. Автопортрет. 1911

23. О. Х. Новаковский. Автопортрет. 1911



24. О. Х. Новаківський. Пісня. 1907—1910

24. О. Х. Новаковский. Песня. 1907—1910



25. М. Д. Сосенко. Продавщиця помаранчів. 1912

25. М. Д. Сосенко. Продавщиця померанцев. 1912



26. М. С. Самокиш. Тройка. 1917

26. Н. С. Самокиш. Тройка. 1917



27. Невідомий художник. Плакат «Товарищам-українцям». 1920

27. Неизвестный художник. Плакат «Товарищам-украинцам». 1920



28. О. Б. Сахновська. 1905 рік. (Із серії «Жінка в революції»). 1930—1932

28. Е. Б. Сахновская. 1905 год. (Из серии «Женщина в революции»). 1930—1932



29. В. І. Касіян. Автопортрет. 1926

29. В. И. Касиян. Автопортрет. 1926



30. К. Д. Трохименко. Початок великих робіт.
(Із циклу «Дніпробуд»). 1930-ті роки

30. К. Д. Трохименко. Начало великих работ.
(Из цикла «Днепрострой»). 1930-е годы



31. Ф. Г. Кричевський. Дівчата в танці. 1938—1939

31. Ф. Г. Кричевский. Девушки в танце. 1938—1939



32. О. Л. Кульчицька. Діти на леваді. 1908

32. Е. Л. Кульчицкая. Дети на лугу. 1908



33. П. П. Обаль. Автопортрет. 1926

33. П. П. Обаль. Автопортрет. 1926



34. А. І. Манастирський. Портрет тузультського різьбяр Ф. Шкрібляка. 1929

34. А. И. Манастырский. Портрет тузультского резчика Ф. Шкрібляка. 1929



35. А. И. Манастырський. Карпатський пейзаж. 1951

35. А. И. Манастырский. Карпатский пейзаж. 1951



36. Л. І. Левицький. Дума про возз'єднання. 1954

36. Л. И. Левицкий. Дума о воссоединении. 1954



37. А. І. Манастирський. Вчора і сьогодні. 1940

37. А. И. Манастырский. Вчера и сегодня. 1940



38. О. Л. Кульчицька. Олекса Довбуш. 1945

38. Е. Л. Кульчицкая. Олекса Довбуш. 1945



39. О. Л. Кульчицька. Жіноча рада. 1948
39. Е. А. Кульчицкая. Женский совет. 1948



40. О. П. Курилас. На Гуцульщині. 1942

40. О. П. Курилас. На Гуцульщині. 1942

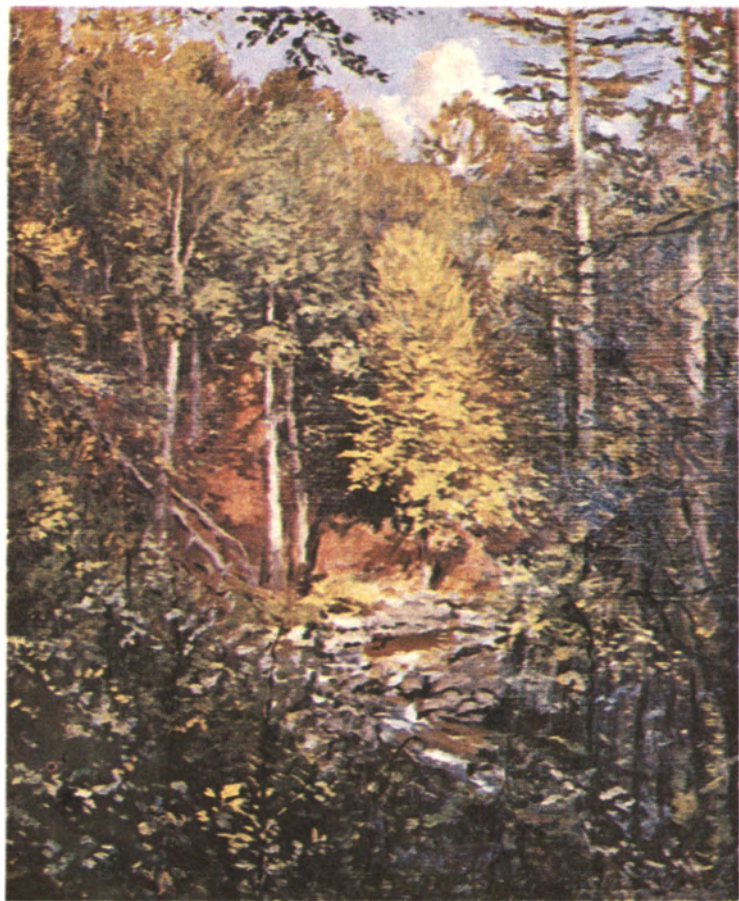


41. О. П. Курилас. Лісоруби. 1947

41. О. П. Курилас. Лесорубы. 1947



42. І. В. Севера. Іван Франко. 1955
42. И. В. Севера. Иван Франко. 1955



43. *И. И. Бокшай. Ліс над річкою. 1948*

43. *И. И. Бокшай. Лес над речкой. 1948*



44. А. М. Ердєлі. Заручені. 1953

44. А. М. Ердєлі. Обрученныє. 1953



45. М. М. Добронравов. Транспортница. 1956

45. М. Н. Добронравов. Транспортница. 1956



46. С. Ф. Беседин. Наташа. 1947

46. С. Ф. Беседин. Наташа. 1947



47. М. М. Божий. Таню, не моргай! 1954

47. М. М. Божий. Таня, не моргай! 1954



48. В. М. Костецкий. Портрет дівчини

48. В. Н. Костецкий. Портрет девушки



49. Р. Ю. Сельський. Карпатський пейзаж. 1958

49. Р. Ю. Сельский. Карпатский пейзаж. 1958



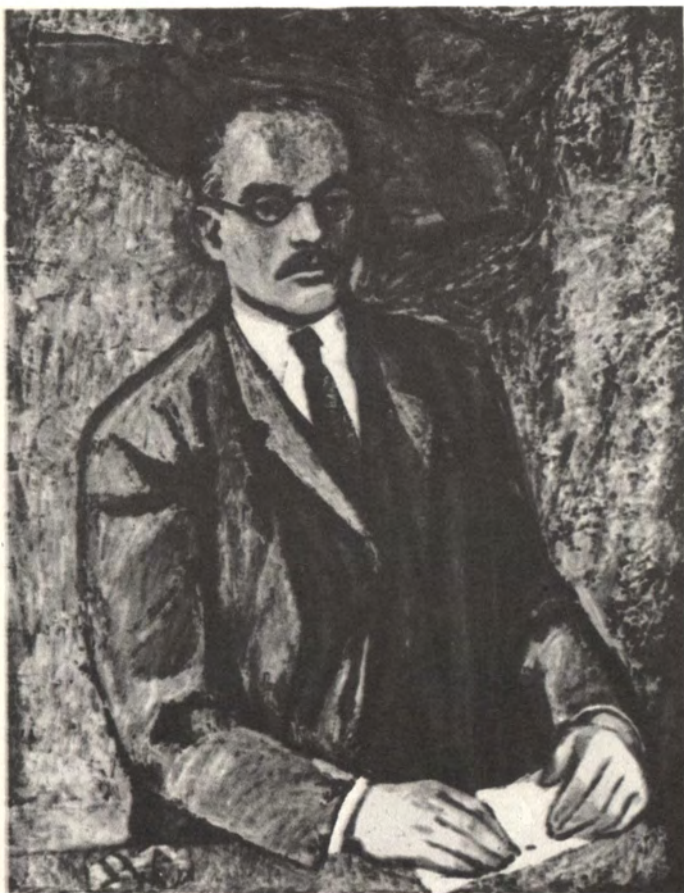
50. В. П. Хитриков. Беседа в Іллічем. 1957

50. В. П. Хитриков. Беседа с Ільичем. 1957



51. І. В. Гуторов. Спілка боротьби і дружби. 1969

51. И. В. Гуторов. Союз борьбы и дружбы. 1969



52. Д. Д. Довбошинський. Портрет Степана Тудора. 1967

52. Д. Д. Довбошинский. Портрет Степана Тудора. 1967



53. М. М. Божій. Ми вирости у полум'ї. 1957
53. М. М. Божий. Мы выросли в пламени. 1957



54. Д. М. Шавикін. Дружба. 1951

54. Д. Н. Шавыкин. Дружба. 1951



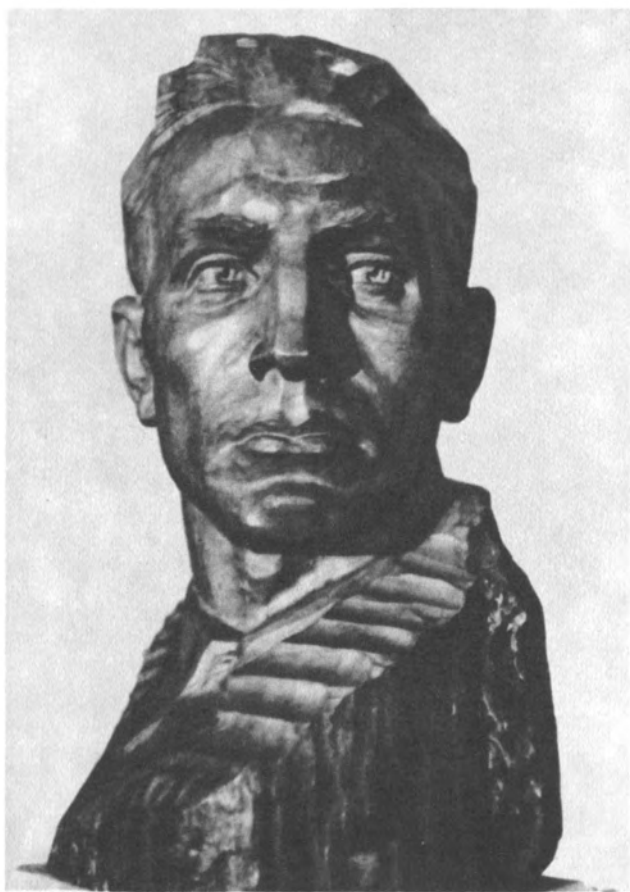
55. Г. Н. Кальченко. Після допиту. 1957

55. Г. Н. Кальченко. После допроса. 1957



56. В. Г. Пузырьков. Выстояли. 1963

56. В. Г. Пузырьков. Выстояли. 1963



57. *І. В. Якунін. Розвідник М. Кузнецов. 1960*
57. *И. В. Якунин. Разведчик Н. Кузнецов. 1960*



58. Г. И. Бельцов. Священная земля. 1967

58. Г. И. Бельцов. Священная земля. 1967



59. В. А. Манастирський. Гуцульський натюрморт. 1957

59. В. А. Манастирський. Гуцульський натюрморт. 1957



60. Л. І. Левицький. Пролетарі. 1962

60. Л. И. Левицкий. Пролетарии. 1962



61. Л. І. Левицький. Нафтопровід «Дружба».
(Із серії «Нова Польща»). 1964

61. Л. И. Левицкий. Нефтепровод «Дружба».
(Из серии «Новая Польша»). 1964



62. С. Т. Адамович. Ілюстрація до повісті О. Кобилянської «Земля». 1960

62. С. Ф. Адамович. Иллюстрация к повести О. Кобылянкой «Земля». 1960



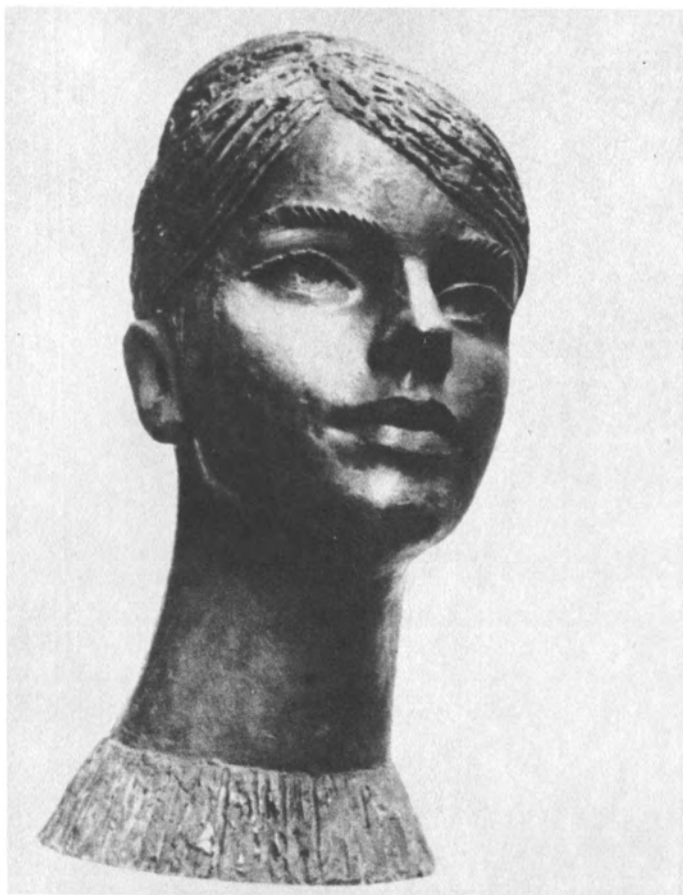
63. С. М. Гебус-Баранецька. Колгоспниця-жниця. 1963

63. С. М. Гебус-Баранецкая. Колхозница-жница. 1963



64. Л. Б. Гром. А нас не учили. 1960

64. Л. Б. Гром. А нас не учили. 1960



65. *Я. А. Садовський. Дівчина з заводу. 1968*

65. *И. А. Садовский. Девушка с завода. 1968*



66. Г. С. Смольский. Наречена. 1960

66. Г. С. Смольский. Невеста. 1960



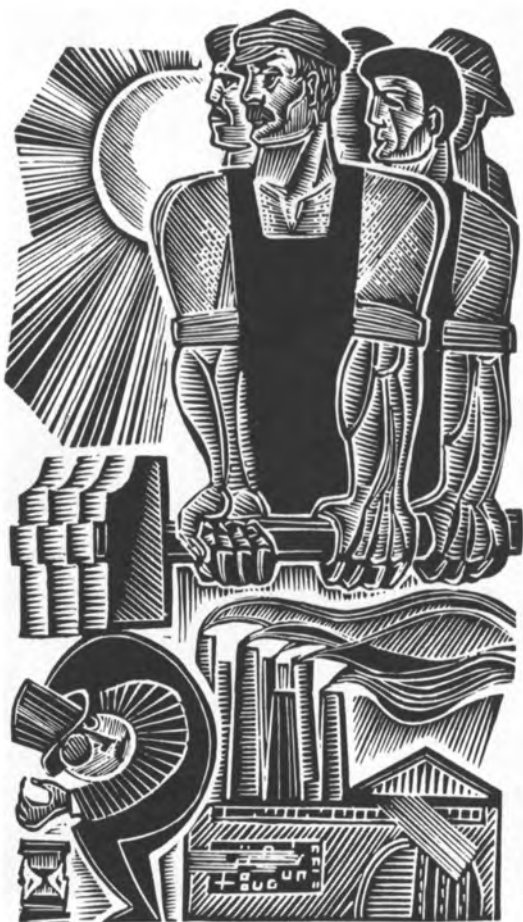
67. Т. Н. Яблонська. Близнята. 1958

67. Т. Н. Яблонская. Близнецы. 1958



68. Я. І. Чайка. Портрет Юрія Мельничука. 1966

68. Я. И. Чайка. Портрет Юрия Мельничука. 1966



69. В. О. Лучко. Ілюстрація до «Маніфесту Комуністичної партії». 1970

69. В. Е. Лучко. Иллюстрация к «Манифесту Коммунистической партии». 1970



70. Л. М. Медвідь. Межі зорано. 1972

70. Л. М. Медвидь. Межи перепаканы. 1972



71. М. П. Глушенко. Повінь. 1970

71. Н. П. Глушенко. Половодье. 1970

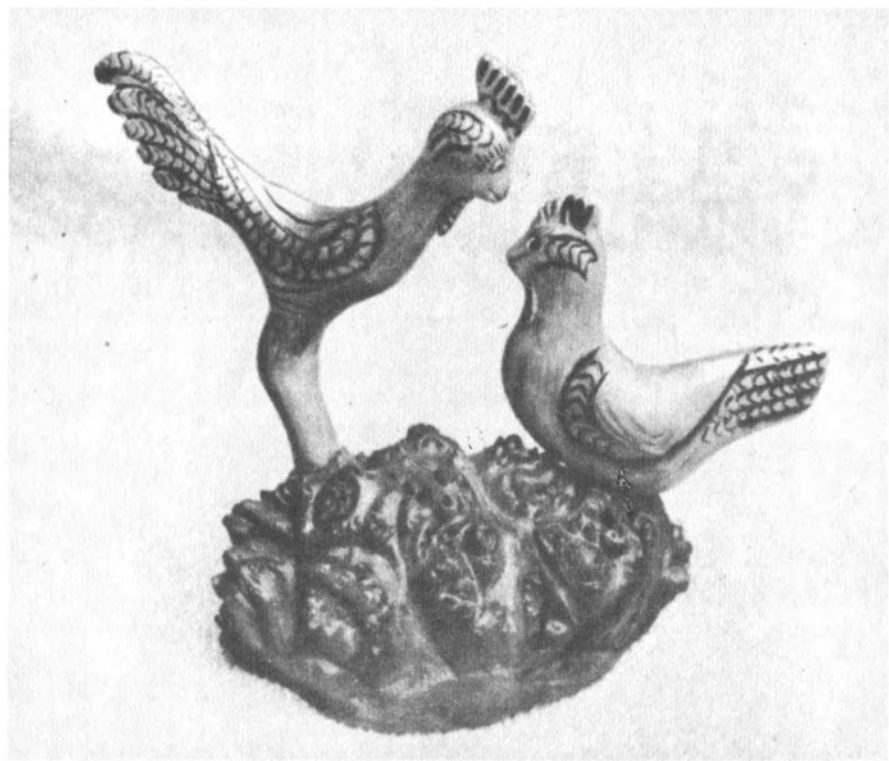


72. Петро Баранюк, Олекса Бахметюк. Кахлі. Середина ХІХ ст.
 72. Петр Баранюк, Олекса Бахметюк. Изразцы. Середина ХІХ в.

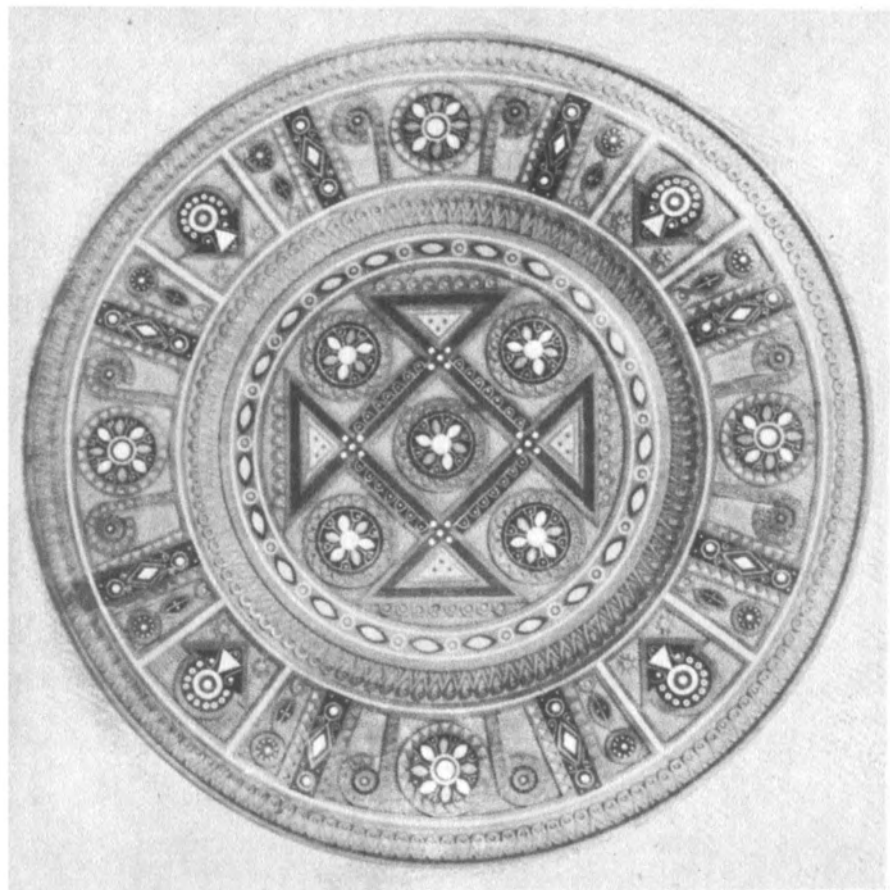


73. М. Ю. Шкрібляк. Пушка. 1900-ті роки

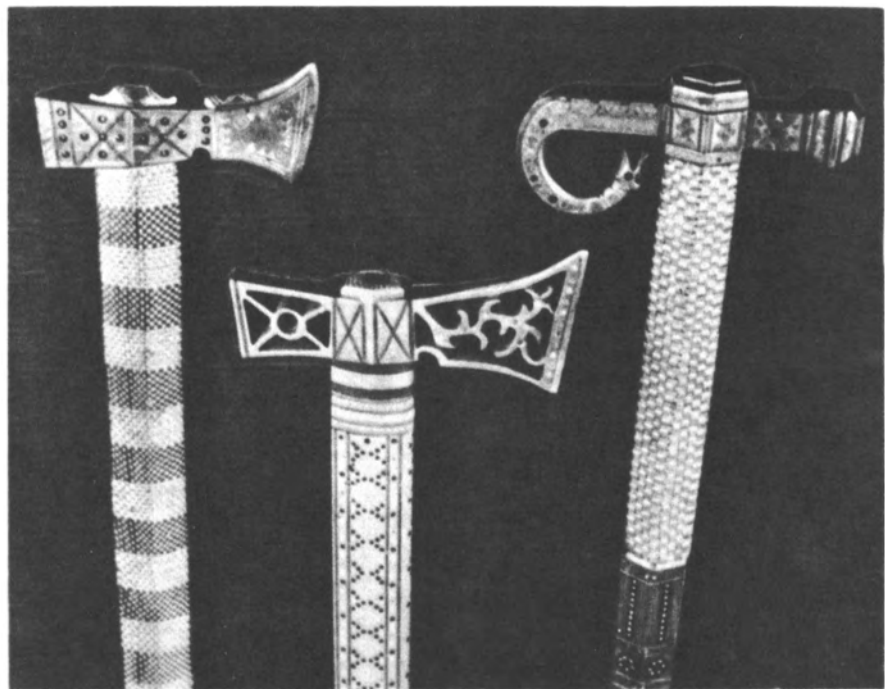
73. Н. Ю. Шкрибляк. Пушка. 1900-е роки



74. С. І. Чайка. Півень і курка. 1965
74. С. И. Чайка. Петух и курица. 1965

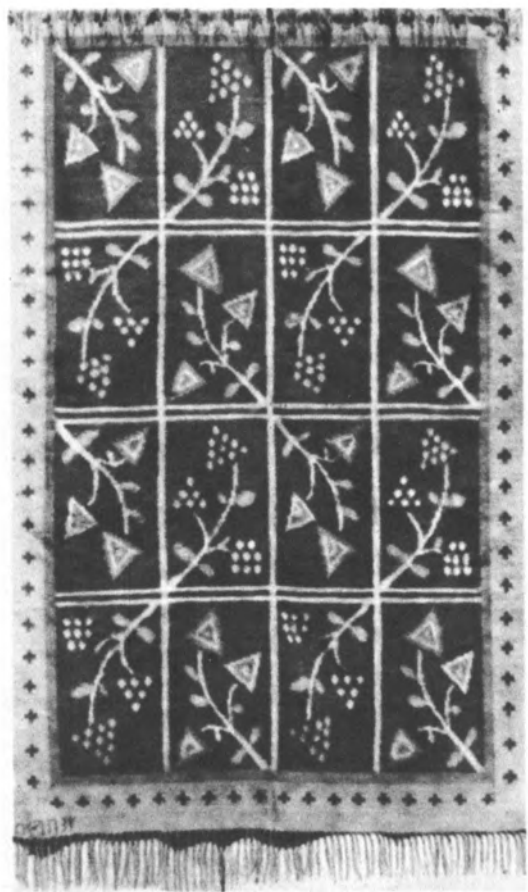


75. О. В. Ванжурак. Декоративна таріль. 1966
75. А. В. Ванжурак. Декоративная тарелка. 1966



76. Топірці, келеф. XIX ст.

76. Топорики, келеф. XIX в.



77. Олена і Ольга Кульчицькі. Килим «Виноград». 1931

77. Елена и Ольга Кульчицкие. Ковер «Виноград». 1931



78. Килим з Поділля. XVIII ст.
78. Ковер из Подолии. XVIII в.



79. Жіноча сорочка. Сокальський район Львівської області

79. Женская сорочка. Сокальский район Львовской области



80. Писанки

80. Писанки

геометричних, рослинних, анімалістичних — характеризуються писанки Гуцульщини. Декоративні писанкові орнаменти застосовуються і в інших галузях народного мистецтва. Зокрема, народні майстри їх успішно використовують у ткацтві та килимарстві.

Багатотисячолітні традиції народного мистецтва знайшли своє продовження на сучасному етапі. Радянська влада відкрила перед народом широкий простір для художньої діяльності. Народні майстри активно відтворюють у своїх роботах нову радянську дійсність, що сприяє образному і тематичному збагаченню усіх видів народної творчості. Завдяки постійному піклуванню Комуністичної партії та Радянського уряду про розвиток народного мистецтва проведена велика робота у справі ідейного і професійного виховання народних майстрів, створено найкращі умови для розвитку народного мистецтва і художньої промисловості.

На базі творчого засвоєння кращих традицій минулого широкого поширення в радянський час набула різьба по дереву. Народні митці поряд з традиційним орнаментальним різьбленням створюють і тематичні роботи, які часто присвячують визначним подіям у житті народу. Серед сучасних майстрів-різьбярів провідне місце займають гуцульські різьбярі **Д. В. Гавриш** (нар. 1925 р.), **В. В. Гуз** (нар. 1904 р.), **Ю. І. Корпанюк** (1892—1977), **С. І. Корпанюк** (1894—1970), **І. В. Балагурак** (нар. 1922 р.), **В. І. Кабин** (нар. 1908 р.), **Д. Д. Лучук** (нар. 1928 р.) та інші. Їх декоративні тарілки, шкатулки, барильця привертають увагу багатством інкрустації та різьби, віртуозністю виконання. Широким попитом у наш час користуються дерев'яні жіночі прикраси роботи **В. Кабина** — буси, броші, браслети, які вдало доповнюють сучасний одяг. Велике розуміння орнаментальної композиції, вміле використання інкрустації бісером, перламутром, кольоровим деревом, мосяжем проявив в оздобленні різьбленої тарілки заслужений майстер народної творчості УРСР **С. Корпанюк**.

Своєрідні за композиційним рішенням декоративні скульптури **С. І. Чайки** (нар. 1902 р.) — «Лісова карусель», «Сова», «Олень». Вирізьблені з коренів дерева, вони свідчать про велику спостережливість і творчу фантазію їх автора, про його відчуття краси природи.

Окрему частину експозиції займають твори лемківських різьбярів **В. П. Одрехівського** (нар. 1921 р.), **І. П. Одрехівського** (нар. 1923 р.), **А. М. Орника** (нар. 1922 р.) та інших. Їх невеликі тематичні скульптури розповідають про щасливе життя радянських трудівників, про важке минуле українського народу. Багато лемківських майстрів — художники-аніمالісти, які з великою майстерністю відтворюють образи тваринного світу.

Поряд з різьбою на Гуцульщині інтенсивно розвивається і вишывання на дереві. Воно вживається в основному для оздоблення архітектурних деталей та речей домашнього вжитку. Значних успіхів у цьому виді мистецтва досягнув **І. Ю. Грималюк** (нар. 1904 р.) з Косівського району на Івано-Франківщині. Він декорує свої твори геометричними та рослинними мотивами, які виразно виступають на яскрій фактурі дерева.

Небувалого розквіту за роки Радянської влади на Україні досягло мистецтво вишивання. Збагачуючи орнамент давньої вишивки новими композиційними рішеннями, народні майстрині з тонким смаком використовують різноманітність її кольорової палітри.

Полтавщина та сусідні з нею області славляться декоративними рушниками з традиційним мотивом квітучої гілки. Композиція узору в них варіюється, але загальна схема побудови орнаменту лишається незмінною.

Вміло застосовують народні мотиви у своїх роботах вишивальниці сіл Адамівки Хмельницької (в експозиції представлена сорочка, вишита **І. Бацуцою**), Клембівки Вінницької та Решетилівки Полтавської областей. Твори цих майстрів неодноразово експонувалися на все-союзних і міжнародних виставках, де удостоювалися високих нагород.

Самобутні узори своєї області внесли в українську радянську вишивку працівники Львівської фабрики художніх виробів імені Лесі Українки (в експозиції виставлена велика колекція їх виробів).

Поряд з вишивкою в побуті радянського міста і села широке застосування знаходять народні тканини: рушники, рядна, верети, покривала, ліжники, полавники. Серед експонатів — ліжник роботи **В. Шкрібляк** з Івано-Франківщини, в основу композиції якого по-

кладено декор стародавнього ліжника «в паси». Кілька робіт представляють творчість відомої ткалі з Косівського району **Г. В. Василяшук** (нар. 1924 р.), лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

Значні зміни за радянський час відбулися у розвитку українського художнього склярства. На місці напівкустарних майстерень, продукцію яких складали вироби з простого білого скла, виросли потужні соціалістичні підприємства. Їх вироби здобули загальнонародне визнання, вони неодноразово експонувалися на міжнародних виставках. В експозиції, зокрема, виставлено зразки продукції склозаводів Львівщини, які в 60-х роках об'єдналися у фірму «Райдуга». Львівські склярі відродили і досконало опанували давню техніку гутних виробів з різнокольорового скла. Виконані засобами вільного видудання і ліплення вази заслуженого майстра народної творчості УРСР **М. А. Павловського** (нар. 1921 р.), анімалістичні мініатюри **М. Г. Тарнавського** (нар. 1931 р.), декоративні свічники **П. К. Думича** (нар. 1935 р.) вражають експресією форми.

Різнноманітність оточуючого світу знаходить своє відображення у творах українських радянських гончарів. Для них характерні чистота образного звучання, яскраво виражений національний колорит. Творчість керамістів Полтавщини представлена традиційними опішнянськими іграшками. Багатий рослинний орнамент вкриває керамічний посуд заслуженого майстра народної творчості УРСР **В. К. Масюка** (нар. 1900 р.) з Київської області. Неполив'яна кераміка заслуженого майстра народної творчості УРСР **О. Я. Пиріжок** (нар. 1898 р.) з села Адамівки на Хмельниччині свідчить про дальший розвиток кращих традицій цього відомого осередку українського гончарства. Самобутністю, декоративністю, логічністю задуму відзначаються керамічні вироби **П. Й. Цвілик** (1891—1964) з Косівщини. За заслуги у розвитку радянського декоративно-прикладного мистецтва вона нагороджена орденом «Знак Пошани». Широко відомі на Україні імена гончарів Закарпаття **М. І. Галаса** (нар. 1921 р.), **В. І. Газдика** (нар. 1918 р.) та інших. Їх твори (окремі зразки експонуються в музеї) виділяються своєрідним колоритом, цікавим композиційним рішенням. Жанр скульптури малих форм представляють витвори

О. Г. Шиян (нар. 1914 р.) з Одеси, яка внесла багато нового у розробку традиційних сюжетів.

Яскрава творча фантазія народу у повній мірі проявляється в мистецтві декоративного малювання. Найбільшого поширення воно набуло на Київщині та Дніпропетровщині. Імена таких майстрів декоративного розпису, як **Г. Собачко, П. Власенко, М. Примаченко, Т. Пата, В. та Г. Павленки, П. Хома**, відомі не тільки в Радянському Союзі, а й за рубежом. Серед творів народного живопису, представлених в експозиції, виділяються роботи заслуженого майстра народної творчості УРСР **М. К. Мухи** (нар. 1906 р.) з Черкаської області. Для його творчості характерне поєднання рослинного орнаменту із зображенням тварин і птахів. Талановитий майстер збагатив традиційний орнамент новими мотивами, введенням у нього радянської емблематики. Натюрморт «Квіти» дає уявлення про оригінальний, самобутній талант народного художника УРСР **К. В. Білокур** (1900—1961), яка займає одне з перших місць серед майстрів народної творчості. У наш час декоративне малювання застосовується в багатьох галузях художньої промисловості: порцеляновій, текстильній, поліграфічній.

Українське народне мистецтво — невичерпне джерело творчого натхнення художників-професіоналів, які черпають з нього багатство образних рішень і пластичних ідей. Прикладом цього є творчість народного художника УРСР **О. Кульчицької**. Вміло використовуючи мотиви народного орнаменту, традиції народного килимарства, вона разом з сестрою Ольгою виконала близько 80 оригінальних килимів. Декілька цих килимів представлено в експозиції.

Радянське народне і професійне мистецтво, об'єднане єдиним творчим методом — методом соціалістичного реалізму, розвивається в непорушному взаємозв'язку.

РЕЗЮМЕ

Среди художественных сокровищниц Советской Украины Львовский музей украинского искусства широко известен богатством своих собраний. Основанный в 1905 году, сегодня он является одним из очагов культурной жизни страны.

Среди инициаторов создания музея были великий украинский поэт И. Я. Франко, выдающийся художник И. Труш, известные ученые В. Гнатюк, Ф. Колесса, М. Павлык, а также И. Свенцицкий — первый и многолетний директор музея и другие. Поддержку и помощь организаторам оказала прогрессивная общественность России.

Новую яркую страницу в истории музея открыло воссоединение всех украинских земель в едином Советском государстве. Решением правительства УССР музей был объявлен общенародным достоянием. Он широко открыл свои двери перед трудящимися. Ныне его ежегодно посещает около 90 тысяч человек.

Обширные и разнообразные коллекции музея значительно обогатились в советское время и продолжают расти. Экспозиция музея, состоящая из четырех отделов: древнего искусства (XI—XVIII вв.), искусства XIX — начала XX в., советского и народного искусства, дает возможность отобразить весь путь развития украинского искусства с древнейших времен до наших дней. В 17 залах музея выставлено свыше 1500 произведений искусства, представляющих все его виды и жанры. В целом в фондах музея насчитывается около 70 тысяч экспонатов. Музей имеет филиалы — художественно-мемориальные музеи Елены Кульчицкой и Олексы Новаковского.

Собрание древней украинской живописи, книжной миниатюры, графики, скульптуры, декоративного искусства, принадлежащее музею, — одно из наиболее полных на Украине.

Яркое представление о путях развития живописи эпохи феодализма дает обширная коллекция икон XIV—XVI вв. Средневековые

украинские мастера, творчески переосмыслив традиции древнерусского искусства, придавали своим работам новое, своеобразное звучание. Реальная жизненная и гуманистическая основа настойчиво проникает в ткань произведений на библейские, евангельские и житийные сюжеты, в традиционную, типичную для иконописи, плоскостную трактовку изображения. Прекрасными образцами искусства XIV—XVI вв. являются такие известные иконы, как исполненный суровой выразительности «Юрий Змееборец» из Станили, «Богородица» из Красова — поэтическое воплощение молодости и материнства, привлекающий своим линейным ритмом и изысканностью колорита «Архангел Гавриил» из Далева.

Влияние художественной культуры Ренессанса заметно в целом ряде икон XVI в.: «Петр и Мария» из Наконечного, «Рождество Христово» из Трушевичей, «Преображение» из Яблонова. Оно проявилось, прежде всего, в значительном обогащении повествовательной основы произведения, в насыщении его декоративными элементами. Большое внимание уделялось передаче объемности форм. Возрастает интерес к отображению реальности, особенно в раскрытии индивидуального в типаже, в изображении бытовых деталей, пейзажа, архитектуры.

Блестящий расцвет украинского искусства XVI в., в частности живописи, был обусловлен освободительной войной под предводительством Б. Хмельницкого, воссоединением Украины с Россией, а в Галиции — еще и усилением борьбы украинского народа против иезуитско-шляхетской экспансии. Эти бурные исторические события пробуждали у художников заинтересованность действительностью, окружающей жизнью и образом человека во всей его многогранности. Классическим примером нового в живописи этого периода являются выдающиеся произведения украинского монументального искусства XVII в.: Жолковский иконостас **И. Рутковича** и Богородчанский иконостас, выполненный **И. Кондзелевичем** с группой учеников. Оба художника трактуют религиозные сюжеты в чисто жанровом плане, придают им черты светских бытовых картин, исполненных внутренней жизни и движения, наделяют образы действующих лиц развернутой психологической характеристикой.

Художественную и историко-познавательную ценность имеют так называемые вотивные иконы-портреты **Феди Стефаникив** (1668) и **Степана Комарницкого** (1697), которые свидетельствуют о зарождении светского портрета в украинском искусстве.

Коллекция произведений XVIII в. невелика, но разнообразна. Она иллюстрирует процесс углубления реализма, когда наряду с библейской тематикой развивается светский портрет, жанровая картина. Интересными ее образцами являются «**Юрий Змееборец**» **Л. Долгического**, «**Пророчица Анна**» и «**Пророк Симеон**» **И. Барановского**, портреты **О. Билявского**.

В экспозиции искусства XVII—XVIII вв. рядом с профессиональной представлена и народная живопись. Это популярные изображения казака **Мамая**, условные портреты **Ивана Гонты** и картина «**Отдых пахаря**».

О высоком уровне развития декоративной резьбы XVI—XVIII вв. свидетельствуют резные рамы икон, сложная архитектура иконостасов (в том числе **Жолковского** и **Богородчанского**), подсвечники, предметы прикладного искусства. Интересно соединение скульптуры и резьбы в величественных **Дунаевских колоннах** (XVII в.). Экспрессивной трактовкой форм, характерной для позднего барокко, отличается скульптура второй половины XVIII в. В экспозиции ее представляют «**Юрий Змееборец**» **Пинзеля** и женская фигура из **Бучача**, приписываемая **М. Филевичу**. Трогательной простотой образов волнует народная пластика: каменная фигура **Николы** (XVII в.) из **Потелича** и деревянная — **Христа** (XVII—XVIII вв.) из **Дорошева**.

Экспонируемая коллекция рукописей XIV—XVIII вв. — убедительное свидетельство высокого художественного уровня оформления рукописной книги на Украине и расцвета книжной миниатюры. В собрании старопечатных книг, принадлежащих музею, имеются редкие издания **Ивана Федорова** — московский и львовский «**Апостолы**», «**Острожская библия**» (вторая половина XVI в.), а также книги, украшенные гравюрами **Ильи**, **Н. Зубрицкого**, **И. Глинского**, в которых евангельские сюжеты тесно переплелись со светскими.

Украинское искусство XIX — начала XX вв. представлено произведениями почти всех выдающихся художников этого периода. Отход от традиций академизма, углубление процесса реализма, демократизм, народность — вот эстетическая основа новой художественной культуры, которая вызревала с развитием в народе классового и национального сознания.

Борьба за реализм, его демократическую направленность и национальный характер усиливается в украинском искусстве в первой половине XIX в. В развитии реалистического портрета того времени видную роль сыграли выдающийся русский художник **В. Тропинин**, который долгое время жил на Украине (в экспозиции представлена его картина «Украинец»), и **Р. Гадзевич** («Автопортрет»), поляк по происхождению, посвятивший Украине немало полотен.

Украшением музейной экспозиции являются произведения великого сына украинского народа **Т. Г. Шевченко** — основоположника критического реализма в украинском искусстве: «Автопортрет» и два офорта — «Притча о виноградаре», «Вирсавия».

Под влиянием литературного и художественного творчества **Т. Г. Шевченко** формировалось мировоззрение многих живописцев. Продолжая традиции великого Кобзаря, **К. Трутовский** в своих картинах «Девушка со снопами», «Свидание под хатой» и других запечатлел быт украинского села и живописную природу Украины.

В музейной коллекции находится большое количество работ западноукраинских художников. Это дает возможность обстоятельно изучить своеобразные черты и особенности искусства западных земель Украины, познакомиться с его течениями и направлениями, обусловленными спецификой общественной и культурной жизни народа, многие годы находившегося под жестокой властью Австро-Венгрии, а позже — панской Польши. Во второй половине XIX в. начинается новый этап в развитии западноукраинского искусства — формирование реалистической школы. Зачинателями ее стали талантливый портретист и жанрист **Т. Копыстинский** («Автопортрет», «Далматинка») и **К. Устиянович** — автор исторических полотен «Тарас Шевченко в ссылке», «Казацкая битва», картин из жизни карпатского села «Бойковская пара» и «Гуцул». Их современником был само-

бытный художник **Т. Романчук**, полотна которого представлены в экспозиции.

Выдающуюся роль в развитии художественной культуры украинского народа во второй половине XIX в. сыграли художники-передвижники и близкие к ним украинские и русские живописцы. Они глубоко и правдиво, с демократических позиций, отражали в своих картинах народный быт и красоту родного края, стремились раскрыть социальные противоречия современной действительности и затронуть важные проблемы общественной жизни. В экспозиции представлены портреты **П. Мартыновича**, пейзажи **С. Васильковского**, **Н. Мурашко**, **С. Светославского**, эскиз к картине **Н. Кузнецова** «На заработки». Свежестью искреннего чувства привлекают «Сельское кладбище» **М. Ткаченко** и небольшие пейзажи **П. Левченко** «Улочка в городке», «Зима».

Целая плеяда талантливых живописцев, произведения которых свидетельствуют об активных и плодотворных тематических поисках, об открытии новых изобразительных средств, выступает в конце XIX — начале XX вв. Среди них одеситы **К. Костанди** («Сирень») и **Е. Буковецкий** («Женщина с перчаткой»), буковинский художник **Н. Ивасюк** («Мать»), львовянин **М. Сосенко** («Продавщица поморанцев», «Автопортрет»). Своеобразным мастером бытового жанра, уделявшим большое внимание передаче свето-воздушной среды, предстает **Ф. Красицкий** в картинах «В праздник», «Гость из Запорожья». Со взволнованной теплотой изображает жизнь и быт украинского села **И. Ижакевич** («Мама идет!»). Чудесен по колориту портрет **А. Мурашко** «Девочка с собачкой».

Яркое представление о характере и своеобразии изобразительного искусства Западной Украины первых десятилетий XX в. дают работы его ведущих деятелей **И. Труша**, **О. Новаковского**, **Е. Кульчицкой**.

Слава замечательного пейзажиста-лирика и мастера психологического портрета по праву закрепилась за выдающимся украинским художником **И. Трушом**. О широте его творческого диапазона говорят эмоционально-насыщенные пейзажи «Днепр», «Закат солнца в лесу», «Одинокая сосна», привлекательные своей красочностью, полные

солнца чарующие этюды Крыма, Италии, Египта, тонкие по настроению картины «Гуцулка с ребенком», «Сельский хозяин», портреты Леси Украинки и Ивана Франко.

Темпераментное творчество О. Новаковского представлено целой серией полотен, написанных в разные годы жизни. Они характеризуют художника как сильную, яркую личность с оригинальной манерой письма. Отражение богатого внутреннего мира человека, его бурных переживаний, глубокое философское осмысление действительности в сочетании с поиском новых композиционных и колористических решений — вот основные черты искусства О. Новаковского. К наиболее совершенным его работам относятся экспонируемые «Автопортрет», «Песня», «Натюрморт».

Острая наблюдательность, знание жизни народа и понимание его характера нашли свое воплощение в ранней картине Е. Кульчицкой «Дети на лугу», подкупающей своей поэзией и достоверностью.

В экспозиции представлены произведения и других известных западноукраинских живописцев и скульпторов. Это полотна «Бездомные» и «На Гуцульщине» О. Куриласа, «Пономарь», «Запорожец» и «Портрет Ф. Шкрибляка» А. Манастирского, скульптурная композиция «Муза» П. Войтовича, портреты деятелей украинской культуры, выполненные М. Паращуком. Они убеждают, что их авторы были органично связаны с жизнью и бытом родного народа, его историей и культурой.

Многие из этих художников дожили до наших дней, и их творчество, словно живое звено, соединяет классическое искусство с искусством Советской Украины.

Комплектование отдела украинского советского искусства началось сразу же после исторического воссоединения. Уже в 1940 году музейное собрание обогатилось произведениями украинских советских художников В. Касияна, М. Дерегуса, Н. Бурачека, В. Костедкого, В. Савина, С. Беседина и других. Вскоре после освобождения Львова от фашистских захватчиков возобновилась работа по организации и систематизации отдела советского искусства, а в 1947 году открылась его экспозиция. Она построена по историко-хронологическому

принципу, что дает возможность показать развитие и достижения живописи, графики и скульптуры за годы Советской власти.

Экспозиция произведений советского искусства наглядно показывает, что после воссоединения всех украинских земель творчество украинских художников слилось в одно русло и развивалось в едином процессе. Художники западных областей и Закарпатья, овладев методом социалистического реализма, продолжая и развивая демократические традиции, вместе со всеми художниками Советской Украины обогащают культурную сокровищницу своего народа.

Работы мастеров республики широко иллюстрируют этапы развития социалистического по содержанию и многообразного по национальным формам советского искусства, этапы становления и утверждения социалистического реализма, принципов партийности и народности в украинском советском искусстве. Они позволяют проследить процесс поисков новых образных средств для всестороннего отображения нашей героической эпохи. Стремление к все более глубокой трактовке темы и философскому ее осмыслению, обращение к новым средствам художественной выразительности, усвоение лучших традиций отечественного и мирового искусства — вот типичные черты процесса развития советского искусства наших дней.

Жизнь и деятельность Владимира Ильича Ленина, творца Коммунистической партии и Советского государства, постоянно привлекает внимание советских художников. Одним из первых к образу вождя обратился **М. Брынский** в скульптуре «Ленин — учитель». Значительным вкладом в изобразительную Лениниану стали гравюра **В. Касияна** «Ленин», картины **В. Хитрикова** «Беседа с Ильичем», **И. Гуторова** «Союз борьбы и дружбы», скульптурные работы **И. Кавалеридзе**, **М. Вронского**. Немало произведений в собрании музея посвящено бурным событиям Великого Октября и гражданской войны. В их числе картины **А. Лопухова** «Арест Временного правительства», **М. Божия** «Выросли мы в пламени», графический цикл **Е. Сахновской** «Женщина в революции».

Романтикой первых пятилеток овеяно полотно **К. Трохименко** «Начало великих работ» (из цикла «Днепрострой»), в котором дан обобщенный образ новой жизни, пришедшей на днепровские берега.

Знаменательному событию — воссоединению всех украинских земель в едином Советском государстве — посвящена живописная композиция львовского художника **Л. Левицкого** «Дума о воссоединении». Характерно, что великие социалистические преобразования, произошедшие после воссоединения в жизни западноукраинского села, нашли свое наиболее яркое отражение в картинах «Вчера и сегодня» **А. Манастирского**, «Женский совет» **Е. Кульчицкой** — художников старшего поколения.

Широкое воплощение в произведениях украинского искусствашла и тема героического подвига советского народа в годы Великой Отечественной войны. В экспозиции представлены картины **Д. Шавыкина** «Дружба», **В. Пузырькова** «Выстояли», скульптуры **Л. Твердянской** «Зоя», **И. Якунина** «Разведчик Н. Кузнецов», **Г. Кальченко** «После допроса», графическая серия **А. Данченко** «Корюковка», рисунки фронтовых художников, отображающие военные эпизоды. Всем этим работам присущ глубокий патриотизм.

Жизнь и быт советского человека запечатлены в жанровых полотнах «Близнецы» **Т. Яблонской**, «Обрученные» **А. Эрдели**, «Невеста» **Г. Смольского**, тонко раскрывающих поэзию повседневности. В ряде произведений эта тема приобретает героическое звучание («Семья» **Ю. Щербатенко**), либо окрашивается мягким юмором («Таня, не моргай!» **М. Божия**).

Стилистические особенности львовской скульптуры, творчески осваивающей приемы украинской классической декоративной пластики, прослеживаются в работах **Д. Кравича**, **Э. Мисько**. Глубокой внутренней значительностью образа отличается «Иван Франко» **И. Северы**.

Творчество художников-пейзажистов представлено в основном живописью мастеров Львова (**Р. Сельский**, **О. Шатковский**, **В. Патык**), Киева (**Н. Глущенко**) и Закарпатья (**И. Бокшай**, **Э. Шолтес**, **Ф. Манайло**). Истоки ее колористики кроются в богатстве и красочности украинской природы.

При всем разнообразии произведений изобразительного искусства Советской Украины они в совокупности предстают как цельное и значительное явление нашей культуры. Сила их — в глубокой народ-

ности, горячем советском патриотизме, верности реалистическим принципам.

Среди обширных коллекций музея особое место занимает собрание произведений народного искусства. Экспозиция отдела включает образцы народного творчества Украины XVII—XX вв. и многочисленные изделия народных мастеров советского времени. Здесь представлены художественное ткачество, ковроделние, вышивка, резьба по дереву, художественная обработка металла, керамика, стекло, декоративные росписи.

Выработанное веками образное богатство легло в основу развития современного украинского народного искусства. Советская власть открыла перед народом широкий простор для художественной деятельности. Отображение новой советской действительности содействует дальнейшему образному и тематическому обогащению всех видов народного творчества.

Искусство резьбы по дереву известно на Украине с седой древности. Передавая из поколения в поколение художественные навыки, народные резчики, имена которых в большинстве случаев оставались неизвестными, сохраняли национальные традиции самобытной деревянной пластики.

Значительным центром украинской декоративной резьбы является Гуцульщина. Тут и сейчас почти в каждом селе работают талантливые мастера, унаследовавшие от отцов свое умение. Для их изделий характерно использование плоскостно-геометрической резьбы, народного орнамента, органично согласованного с формой предметов. Значительную роль в развитии этого вида искусства сыграла **семья Шкрибляков** (вторая половина XIX — начало XX вв.). В советское время их традиции продолжили **братья Корпанюки, Д. Гаврош, В. Гуз** и другие.

Помимо плоскостно-геометрической резьбы широкое распространение на Украине получила круглая резьба. В работах подольского резчика **Д. Билинского** ощутимо стремление к правдивости и определенному психологизму в создании образа (в экспозиции — бюст **Т. Г. Шевченко** и скульптурная группа «Нищие»). Своеобразны декоративные скульптуры **С. Чайки** «Лесная карусель», «Сова»,

«Олень». Вырезанные из корней деревьев, они свидетельствуют о большой наблюдательности и творческой фантазии их автора.

Разнообразие окружающего мира находит свое отражение в произведениях украинских гончаров. Для них характерна чистота образного звучания, ярко выраженный национальный колорит. Издавна неотъемлемой частью народного быта была красочная керамическая посуда. Как правило, бытовые предметы тесно объединяли в себе прикладные и декоративные свойства. Так, звучный цветовой акцент в интерьер гуцульской хаты вносили изразцы, которыми выкладывали печи. Особенно интересны среди них своими сюжетами изделия косовских керамистов **П. Баранюка** и **О. Бахметюка** (вторая половина XIX в.). Выдающимися мастерами советской керамики являются **П. Цвилик**, **О. Шиян**.

Среди традиционных видов украинского народного искусства, возрожденных в советский период, одно из первых мест занимает гутное стекло. Выполненные при помощи свободного выдувания и лепки вазы **М. Павловского**, анималистические миниатюры **М. Тарнавского**, декоративные подсвечники **П. Думича** впечатляют экспрессией форм.

Щедрая красочность и богатство орнамента отличают украинскую народную вышивку. Отдельным областям и районам республики свойственны свои специфические узоры, способы декорирования и применения украшений. В соответствии с художественно-этническим районированием и построена экспозиция, знакомящая с вышивкой, народной одеждой и декоративным ткачеством. За годы Советской власти этот вид прикладного творчества достиг небывалого расцвета. В экспозиции представлены рушники **А. Василяшук**, одной из известнейших советских мастериц.

Творческая фантазия украинского народа в полной мере проявилась в искусстве декоративных росписей. Имена таких мастеров, как **А. Собачко**, **П. Власенко**, **Т. Пата**, и других известны не только в нашей стране, но и за рубежом. Привлекают своеобразной манерой исполнения натюрморты **К. Белокур**. Еще один вид народных росписей представляет в экспозиции коллекция писанок конца XIX — начала XX в.

Украинское народное искусство — неисчерпаемый источник творческого вдохновения художников-профессионалов. Примером тому служит выполненная **сестрами Кульчицкими** серия ковров, в основу орнамента которых легли росписи писанок.

Советское народное и профессиональное искусство, объединенные творческим методом социалистического реализма, находятся в нерушимой взаимосвязи.

Собрание Львовского музея украинского искусства — величественный памятник культуры украинского народа. Знакома зрителей с замечательными образцами искусства от древности и до сегодняшнего дня, оно служит благородному делу эстетического воспитания народных масс, формированию у них коммунистического мировоззрения.

З М І С Т

Давнє мистецтво (XI—XVIII ст.)	5
Мистецтво XIX — початку XX ст.	15
Радянське мистецтво	29
Народне мистецтво	48
Резюме	57

ЛЬВОВСКИЙ МУЗЕЙ УКРАИНСКОГО ИСКУССТВА

ПУТЕВОДИТЕЛЬ

(На украинском и русском языках)

Составитель

Владимир Евтеньевич Арофкин

Редактор *Д. І. Саліза*

Технічний редактор *Ц. А. Буркатовська*

Коректор *М. І. Ткач*

Информ. бланк № 150

Здано до складання 25. 05. 77. Підписано до друку 22. 02. 78.

БГ 09589. Формат 60×70¹/₁₆.

Папір друкарський № 1, вклейки — офсетний № 1.

Гарнітура академічна. Друк високий.

Обсяг 7,31 прив. друк. арк.; 6,88 обл.-вид. арк.

Тираж 43 000. Зам. 892-7. Ціна 85 коп.

Видавництво «Каменяр», Львів, Підвальна, 3.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»

республіканського виробничого об'єднання

«Поліграфкинг» Держкомвидаву УРСР,

Львів, Зелена, 20.

85 коп.

